

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

De gezindheid van Christus ons ten voorbeeld

„Laat die gezindheid bij u zijn, welke ook in Christus Jezus was”.

Fil. 2 : 5.

Aan de eensgezindheid van de Filippenzen ontbrak nog wel het een en ander. Zoals in onze dagen aan de eensgezindheid der christenen ook nog wel wat mankeert. Dezelfde vermaning, die Paulus tot de gemeente richtte, mogen ook wij wel ter harte nemen. Het is eigenlijk geen vermaning van de apostel, maar van God en van Jezus Christus en de Heilige Geest.

Want Paulus begon dit hoofdstuk met te zeggen: „Indien er dan enig beroep (op u gedaan mag worden) in Christus, indien er enige bemoediging is der liefde, indien er enige gemeenschap is des Geestes”. Waarschijnlijk bedoelt Paulus de genade van Christus en de liefde Gods en de gemeenschap des Heiligen Geestes. Dat alles is aan de gemeente geschonken. God Zelf heeft Zich aan zijn volk gegeven in genade, liefde en gemeenschap. Als de Filippenzen dat geloven en daardoor geraakt zijn en daardoor beheerst worden, dan zullen ze ook naar de vermaning van de apostel willen luisteren. Dan zijn ze vol van de ontferming en van de barmhartigheid die hun bewezen is. En dan zullen ze willig en bereid zijn om aan de oproep van Paulus te gehoorzamen.

Hij is wel blij, maar ze kunnen zijn blijdschap nog voller maken. Door eensgezind te zijn, één in liefdebetoon, één van ziel, één in streven. Waar liefde woont daar is éénheid. En liefde woont daar, waar de genade van Jezus Christus heerst. De bron van alle christelijke liefde is de liefde waarmee God ons heeft liefgehad. Gods barmhartigheid maakt ons barmhartig; en Gods welwillendheid maakt ons welwillend; en Gods liefde ontsteekt liefde in onze harten. En zo komt er onder waarachtige christenen eensgezindheid. En als die ontbreekt, mogen we ons afvragen of wij wel door Gods liefde worden beheerst en of de genade van Christus ons wel heeft geraakt en of de gemeenschap des Heiligen Geestes soms door ons wordt wederstaan.

Eensgezindheid kan alleen daar bestaan, waar de zelfzucht of de partijschap ontbreekt en waar de zucht naar ijdele roem de kop wordt ingedrukt. Laten we maar niet denken, dat dit onder christenen niet kan voorkomen. Er is al ontzettend veel ellende in de kerk veroorzaakt door jacht naar ijdele eer. Gemeenten kunnen uit elkaar gescheurd worden als een „leider” z'n prestige wil handhaven. En ten koste van alles gelijk wil hebben. En nooit de minste wil zijn. Ieder van ons moge toezien, dat geen zelfzucht of jacht naar ijdele eer ons drijft. Dat kan soms zonder dat wij het zelf weten. De diepste motieven die ons drijven zijn onszelf vaak onbekend. Maar van alle partijzucht en zelfzucht en eerbejag worden we bevrijd als we ons laten beheersen door de liefde Gods, die geopenbaard is in Jezus Christus.

Dan leert de een de ander in ootmoedigheid uitnemender achten dan zichzelf. Dan leren we elkaar waarderen met de grote of kleine gaven, die de HERE ons heeft geschonken. Dan boksen we niet om vooraan te komen, maar zijn we tevreden met de plaats, die de HERE ons geeft. Dan let ieder niet op z'n eigen belang. Maar dan letten we op de belangen van anderen. Dan hebben we zorg voor elkander en dan luisteren we naar

elkander. Dan hoeven we niet bang te zijn, dat we niet aan onze trek komen. Daar hoeven we zelf niet voor te zorgen, want daar zorgen de anderen dan wel voor. En als de anderen het niet doen, dan zal de HERE er wel voor zorgen. Een bekend spreekwoord zegt: „Zorg voor je zelf, want anderen doen het niet”. Echt werelds. Een ander gezegde luidt: „God zorgt voor allen, maar ieder voor zich”. Ook die spreuk is allesbehalve christelijk. Christelijk is de vermaning van Paulus: Wees ootmoedig. Acht een ander hoger dan jezelf. Let maar niet op eigen belang en vecht maar niet voor eigen eer of plaats. Maar denk om plaats en belang van anderen.

Maar is zulk een gezindheid wel mogelijk? Wordt die gemoedsgesteldheid wel ergens ter wereld of ergens in de kerk gevonden? Is het voor een menskind wel mogelijk om daartoe te komen?

Het is wel zeker, dat we uit onszelf daartoe nooit komen. De zelfzucht zit in ons hart gebrand. Naar glorie verlangt elke sterveling. We willen van nature niet de minste wezen, niet achteruit gezet worden, niet dienen. We willen aan onze trek komen en laten ons de kaas niet van het brood nemen.

Paulus wijst ons de weg. Hij wijst ons naar Christus. Hij schrijft immers: „Laat die gezindheid bij u zijn, welke ook in Christus Jezus was”. Eén is er geweest, die zichzelf nooit heeft gezocht. Hij heeft voor anderen gezorgd en altijd aan anderen gedacht. Voor „gezindheid” staat een woord dat betekent: er op bedacht zijn. Eén zucht beheerste Hem. Niet naar eigen naam en glorie, maar het behoud van zondaren.

Die gezindheid openbaarde zich in Zijn vernedering. Hij was in de gestalte Gods. Deelde in de heerlijkheid van de Vader. Was rijk bij God. Maar dat heeft Hij niet als een roof geacht. Hij stond er niet op die heerlijkheid te behouden en van die rijkdom te genieten. Hij „achtte dat geen roof”, d.w.z. hij hield dat niet krampachtig vast. Dat Gode gelijk zijn.

Hij heeft Zich ontledigd. Hij was rijk maar werd arm. Hij deelde in goddelijke heerlijkheid, maar deed daar afstand van. Hij nam de gestalte van een slaaf aan. Werd ons mensen gelijk. Nam ons vlees en bloed aan. Hij kwam als mens ter wereld. En dat niet om te heersen en te gloriëren en bediend te worden. Maar om te dienen. Hij heeft zich vernederd. Is gehoorzaam geworden tot in de dood. En wel de kruisdood. Dat is wat wij zouden noemen: de galg.

Er is over dit gedeelte veel getheologiseerd en gefilosofeerd. Een paar „scholen” zijn bekend geworden om hun verschil over de „ontlediging”. Ik zal er geen kwaad van zeggen. Wil alleen opmerken, dat Paulus hier niet theologiseert en geen theorieën opzet en geen mysteries verklaart. Hij doet wat anders. Hij stelt ons deze gezindheid van Christus ten voorbeeld. Opdat wij Hem daarin zouden navolgen.

Wat mij betreft, ik kan over dit gedeelte niet veel ter verklaring bijbrengen. Ik weet niet hoe de verhouding is van goddelijke- en menselijke natuur. Het mysterie van deze woorden kan ik niet verklaren. Dat hoeft gelukkig ook niet. Wat moesten niet-theologen en niet-filosofen dan met deze woorden? Het zou wel eens kunnen zijn, dat met alle getheoretiseer de hoofdzaak werd vergeten. Want die hoofdzaak is, dat die gezindheid van Christus ook onder en in ons zal zijn.

UIT DE INHOUD:

<i>De gezindheid van Christus ons ten voorbeeld</i>	H. J. J.
<i>Prins Bernhard 1911—1961</i>	C. V.
<i>Volk en Reformatie in de 19e eeuw (II)</i>	J. W.
<i>Gedachten aan Erasmus' graf</i>	G. P.
<i>Enkele opmerkingen over de uitleg van 1 Petr. 3 : 19 (III, slot)</i>	D. H.
<i>Kritische krabbel</i>	Frater
<i>Boekbespreking</i>	G. V.
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Kerknieuws</i>	

Daar zullen we om bidden en daar zullen we naar jagen. Door de kracht van Gods genade en de gemeenschap van de Heilige Geest. We zullen strijden tegen de vervloekte zelfzucht en de door God gehate partijschap en we zullen ten bloede toe vechten tegen ijdele roemzucht. En daar nooit mee ophouden. Want dan steken die ondeugden direkt de kop weer op. Ze worden alleen overwonnen door waken en bidden. En leven in gemeenschap met Christus, die Zich eens vernederd heeft en die nu zit aan Gods rechterhand.

Wat is er onder christenen vaak nog weinig van deze gezindheid, die in Christus Jezus was. Wat wordt er vaak weinig om en aan anderen gedacht. We zitten vol van eigen inzichten en eigen verlangens en eigen plannen. En als anderen zich daarin niet kunnen vinden, dan worden ze onder de voet gelopen. Christenen zijn tegenover elkander soms nog lomper dan mensen van de wereld. Natuurlijk met de beste bedoelingen, waarom zouden we daaraan twijfelen? Wat is er vaak weinig bekommernis om de naam van een ander en om zijn eer en om zijn goed gerucht.

We leven in een wereld vol van ellende. Maar groter is nog de ellende, die christenen elkander aandoen. Ik denk daarbij niet aan kerken in één kerkverband. Maar aan christenen in allerlei verbanden. Want we moeten maar niet denken, dat deze woorden gericht zijn tot christenen van één verband. Dat gebeurt soms wel. Dan noemt men alleen eigen kerkgenoten broeders. En weigert die naam aan anderen „die buiten zijn”. Wat m.i. een zeer onchristelijke zaak is. En dus ook onkerkelijk.

Er is een ontstellende onenigheid onder christenmensen. Zowel binnen één kerkformatie als tussen christenen van verschillende kerkverbanden. Daar zijn allerlei oorzaken voor aan te wijzen. Er zijn verschillen in leer. Er zijn verschillen van regering. Er zijn verschillen van ligging en traditie. Maar zou de diepste oorzaak van alle gescheidenheid niet daarin liggen, dat de gezindheid van Christus veelal ontbreekt? Als die gezindheid in ons allen was zouden we dan niet veel meer van elkander kunnen verdragen? Zouden we elkander dan niet veel eerder vinden? Zit er niet een stuk zelfzucht in dat willen handhaven van eigen positie en zelfstandigheid? Zit er niet een beetje jacht naar ijdele eer in als men weigert samen te leven met anderen, die „hetzelfde dierbare geloof hebben ontvangen? Letten we niet meer op eigen belang, dan op dat van anderen?

De genade van Jezus Christus en de liefde Gods en de gemeenschap van de Heilige Geest zij met ons allen. Opdat we als christenen waarlijk eensgezind zijn.

H. J. Jager.

Prins Bernhard 1911-1961

Vandaag viert onze Prins Bernhard zijn vijftigste verjaardag.

Wij schreven **onze** Prins Bernhard. We deden dat in de vaste overtuiging daarmee iets te zeggen, dat in de harten van ons volk leeft.

Want dit staat bij alle echte Nederlanders vast: Prins Bernhard is sinds hij voor het eerst de Nederlandse bodem betrad en met ons volk werd verbonden daarmee volkomen één geworden. Hij is op en top Nederlander. Vooral sinds hij met heel zijn persoon met ons volk meeleefde, meestreed, meeleed in de zwarte — en toch ook weer lichte! — tijden, toen de nacht van Hitler over ons volk was gevallen.

Prins Bernhard bekleedt als gemaal van koningin Juliana een unieke, en in menig opzicht précaire positie. Hij is onderdaan van haar die zijn echtgenote is. Hij is de man van de vrouw die ook zijn koningin is. De invloed die hij krachtens de door hem beklede staatsrechtelijke positie op de regering van ons volk kan uitoefenen is gering. De mogelijkheden, welke voor een man op die plaats welke hij inneemt open staan zijn voorts zeer vele. Hij kan o.a. een betekenisloze figurant, een genotzuchtige profiteur, zelfs een gevaarlijke intrigant worden. Maar het grote van

Prins Bernhard is, dat hij door zijn persoonlijke kwaliteiten, zijn karakter, zijn bekwaamheid, zijn toewijding een enorme betekenis heeft verworven in het leven van ons volk. Voor alle mogelijke uitingen, facetten, sectoren van ons volksleven koestert hij grote belangstelling, verwierf daarvan een veelomvattende kennis en telkens verraste hij door voor ons volksleven belangrijke en vruchtdragende initiatieven.

Zo heeft Prins Bernhard door wie hij was en wat hij deed een grote plaats verworven, ja, in de eerste plaats in de Oranje-dynastie, maar daardoor en daarbij ook en niet minder in het bewegende leven van ons volk gedurende de laatste decennia, en bovenal in de harten van hen die koningin en vaderland liefhebben.

En zij, die de levende God en zijn Christus kennen en dienen hebben telkens met ontroering en dankbaarheid gehoord, dat deze koninklijke Prins zich zijn Heiland niet schaamde, maar op Hem wees als op de Weg, de Waarheid en het Leven.

En zo vieren we met vreugde en dankbaarheid deze verjaardag van onze Prins en bevelen we hem de koningin en de prinsessen God en zijn genade.

C. V.

Volk en Reformatie in de 19e eeuw

II

Wij zouden de hogere standen van de vorige eeuw onrecht doen, als wij zouden beweren, dat zij harteloze uitzuigers, onbarmhartige kapitalisten waren. De sociale ellende van de mindere man is zo oud als de geschiedenis der mensheid. Alleen de Bijbelse geschiedenis spreekt van betere dingen.

Dat men gewoon kan raken aan weelde en welvaart bewijst onze tijd voldoende, dat men gewoon kan raken aan de nood en ellende van de medemens leert ons de geschiedenis van de mensheid.

Maar de volksklasse, de mindere man was dan toch maar de dupe van deze gewinning. De voedingstoestand was miserabel. Tarwebrood, boter, vet en melk waren een ongekende luxe. Aardappelen met azijnsaus, met in het gunstigste geval brood van rogge-, boekweit-, gort-, of aardappelmeel vormden het volksvoedsel. Niet alleen voor de allerarmsten. Het was in de volle zin des woords „volks”voedsel.¹⁾

Slechts in bijzondere gevallen beschikte de mindere man over voldoende van dit voedsel. Van Talma wordt verhaald, dat hij, pas predikant zijnde, zeer getroffen werd door het volgende voorval. Het was hem opgevallen, dat een moeder uit zijn gemeente het brood dat zij voor haar gezin bakte, zomers veel breder bakte dan 's winters. Toen hij de reden daarvan vroeg, kreeg Talma van deze overigens voorbeeldige huismoeder het bescheid, dat zij haar kinderen 's winters ook des morgens twee boterhammen wilde geven. Vanwege 's mans verdienste kon dat niet, daarom bakte zij haar broden 's winters smaller, dan 's zomers.²⁾

De huisvesting was zo mogelijk nog slechter, dan de voedingstoestand. Verschillende officiële rapporten spreken duidelijk uit, dat de huisvesting van de mindere man in veel gevallen slechter was, dan die van het vee.

Dat de „tering”, de periodiek optredende cholera-epidemie's en andere besmettelijke ziekten de volksklasse teisterden en de leeftijdsgrens van de mindere man bracht op 36 jaar en de kindersterfte meer dan 30%

deed bedragen, behoeft ons niet te verwonderen.

Als Brugmans de mindere man van die tijd beschrijft, doet hij dat aldus: „dan zien wij iemand voor ons, die zich in zijn armoedig bestaan in doffe berusting schikt; wie de lichamelijke en geestelijke kracht ontbreekt om zich op te werken; wiens ontwikkeling te gering is om zelfs aan de mogelijkheid van lotsverbetering te denken; in het algemeen: iemand die nog volslagen onmondig was”.³⁾

Deze volslagen apathische mindere man was door de kerkelijke bedeling aan de kerk gebonden, maar belangstelling voor kerkelijke vragen en reformatische bewegingen kende hij niet.

Het is dan ook begrijpelijk — later komen wij daar uitvoeriger op terug — dat in geen enkel stuk of publicatie van en over de Afscheiding een vertegenwoordiger van de volksklasse zich presenteert.

Zeker, soms is een acte van Afscheiding getekend door een „boerenknecht”, „boerenmeid” of „dienstmeid”, maar wij hebben voldoende reden om aan te nemen, dat hier het gezegde van: „wiens brood men eet, wiens taal men spreekt”, van toepassing is. Dat bedoelen wij helemaal niet in ongunstige zin. De boer, de mevrouw die de moed bezat zich openlijk bij de gehate Afscheidenen te voegen, zal daarover met zijn en haar knecht of meid gesproken hebben. En vooral niet vergeten; een zeer reëel sociaal aspect van de Afscheiding is, dat de liberale, synodale kerkinrichting, die de mindere man van de ambten uitsloot, plaats maakte voor de schriftuurlijke Dordtsche Kerkenorde en dat de gezamenlijk gedragen spot en verachting banden kweekte, die de onmenselijke en scherpe klasstegenstellingen kon doorbreken.⁴⁾

Wij hebben iets gezegd van de hogere standen en van de volksklasse. Iets: dat is niet meer, dan voor een oppervlakkige oriëntatie van de maatschappelijke standen en toestanden in de tijd van de Afscheiding noodzakelijk was. Tegen onze gewoonte in gaven en geven wij de vindplaatsen van de aangehaalde feiten. Wie uitvoeriger kennis wil nemen van de boeiende geschiedenis der 19e

eeuw, wordt naar de genoemde bronnen verwezen.

Nu moeten wij nog iets zeggen van de bevolkingsgroep, die noch bij de hogere standen, noch bij de volksklasse kan en mag worden ingedeeld, n.l. de stand der kleine burgers, kleine zelfstandigen; de stand der kleine luyden.

Voor wie zich meer dan oppervlakkig heeft ingeleefd in de maatschappelijke toestanden der vorige eeuw, is het niet moeilijk zich een vrij duidelijk beeld te vormen van de maatschappelijke status van deze bevolkingsgroep, die in de geschiedenis der Afscheiding onmiskenbaar de hoofdrol heeft gespeeld.

Van de kleine luyden geldt zeker: niet vele rijken, niet vele edelen.

Een groot deel van hen, leefde in armoede en kommervolle omstandigheden. Zij waren de ambachtslieden, die in de weinig florissante maatschappij der 19e eeuw met moeite het hoofd boven water wisten te houden. Het waren de kleine luyden, die, als zij een bloeiende zaak hadden, deze zagen verlopen, door de haat en plagerij van de verlichte burgerij.

De kleine luyden, dat waren de grutters, de kleermakers, schoenmakers, komenijsbazen, water- en vuurventers. De meesten van hen voerden een eerlijke, maar harde en moeizame strijd om het bestaan.

De kleine luyden, dat waren de mens van: liever honger lijden dan bedeling.

De kleine luyden, dat waren de mensen, die in tegenstelling tot de hogere standen de volksklasse, een eigen mening hadden; die de waarde kenden en erkenden van het goud der reformatie en de Gereformeerde geloofsleer.

De kleine luyden, dat waren de mensen, die in de eeuw van verlichting en zelfgenoegzaamheid, gescholden werden voor „mensen van de nachtschuit”. Maar in dat scheldwoord was de erkenning uitgesproken, dat zij anders waren dan de anderen. Zij bewaarden het goud der reformatie onder veel stof en dat stof was hen soms even dierbaar als het goud. Hun Gereformeerde geloofsleer was aangevuld en doorkruist met piëtistische en mysticistische aantekeningen der oud-vaders, en die aantekeningen waren hen dikwerf dierbaarder dan de zuivere leer.

Zij waren hard voor zichzelf. Hard, bij het liefdeloze af, voor de verlichte predikers en de oude, Hervormde kerk. Hard, ook voor de broeders.

Dat was niet goed, dat was zonde; maar wie van ons zonder zonde is. . . .

De maatschappij waarin zij leefden en hun moeizame strijd die zij om het bestaan voerden was hard. De kerk, voor wier herstel zij aanvankelijk streden was eveneens hard. De Overheid, op wie zij zich soms ontroerend beriepen, vervolgde hen, wierp hen in de gevangenis: De humane mensen van de liefdadigheid, pasten op hen onbarmhartig het scherpe wapen van de broodroof toe.

Maar zij hebben niet versraagd en daarom behoeven wij ons heus niet te schamen voor de vaders der Afscheiding.

Daarom moeten wij hen niet vereenzelvigen met de volksklasse, die volslagen apathisch was. Als wij dat wel doen maken wij ons schuldig aan dezelfde fout, die de deftige rechter, Mr A. W. van Appeltere, maakte. Volgens deze deftige mijnheer behoren de Afscheidenen bijna zonder uitzondering tot de lagere volksklasse. Zowel Groen van Prinsterer, als Mr v. d. Kemp, hebben de Afscheidenen tegen deze onjuiste aantijging in bescherming genomen.

De laatste schrijft in een brochure: „dat de heer v. A. het wil doen voorkomen, alsof de Afscheidenen meestal tot het lage, van alle opvoeding verstoken gemeen behoren, maar dat ieder weet, dat zij over 't algemeen mensen zijn uit de deftige burger- en boerenstand”.⁵⁾

En Ds Reddingius, die toch de Cocks tegenstander was, getuigde van de Afscheidenen: „Een groot gedeelte van die lieden bestaat uit mensen die welmenend zijn, onberispelijk van gedrag, vlijtig in hun beroep, die voorheen de openbare godsdienst gezet waarnamen, die de godsdienst hoogschatten, en hun eeuwige zaligheid ernstig behartigen”.⁶⁾

Mr v. d. Kemp en Ds Reddingius waren tijdgenoten van de vaders der Afscheiding. Hun oordeel heeft dus groter waarde, dan dat van een postuum eerherstel.

Daarom nog eens en met grote nadruk: de Afscheiding vond haar aanhang voornamelijk

in de kring der kleine luyden, de kring van de kleine zelfstandigen, die niet vereenzelvigd mag worden met de volksklasse, die b.v. door Prof. Brugmans en Prof. Verberne⁷⁾ zo uitvoerig en boeiend beschreven is.

In een volgend artikel willen wij zien, wat oudere en nieuwere schrijvers ons van de Afscheidenen weten mee te delen.

Jac. Wijnands.

1) Brugmans: De arbeidende klasse... bl. 154 e.v.

2) Smeenk en v. Vliet: Talma: Een held in volle wapenrusting. bl. 12.

3) Brugmans. bl. 182.

4) Recente artikelen van Ds Mulders: „Het sociale aspect van de Afscheiding” in *Ambt en Plicht*.

5) Ds J. Bosch. *Figuren en Aspecten uit de eeuw der Afscheiding*. (OoOsterbaan, Goes 1952. bl. 39).

6) Dezelfde: bl. 40.

7) Prof. L. G. J. Verberne: *De Nederlandse arbeidersbeweging in de 19e eeuw*. Als pocket, 2 dln, verschenen in de Aulareeks.

Gedachten aan Erasmus graf

I

(fragment)

I. Inleiding

Op woensdag 12 juli a.s. zal het 425 jaar geleden zijn dat Nederlands grote zoon, Desiderius Erasmus, in het buitenland, onder vrienden, te Bazel stierf. In de indrukwekkende Münster van Bazel werd hij begraven. Een schitterende marmersteen met uitgebreid opschrift in het Latijn geeft de plaats aan waar hij rust.

Ik kan nooit nalaten zachte ironie en in ieder geval stille symboliek te ontdekken in de keuze van Erasmus' laatste rustplaats. De steen is geplaatst tegen een der grote pilaren, die gelegen is tussen de protestantse preekstoel die Erasmus niet gewild heeft, de oude bisschopszetel die hij onbedoeld ondermijnd heeft, en het doopvont dat hij ondanks zijn geestelijke stand nimmer bediend heeft.

De eeuwen door weerklinken des zondags nu protestantse preken over het graf van de man die officieel Rooms-Katholiek stierf, maar geen priesterlijke steun ontving bij zijn einde. Vandaag kan men er de vrijzinnige Buri en de dialectische theoloog Thurneysen geregeld horen preken.

Prof. Dr. B. H. Molkenboer, de grote Vondelkenner van Nijmegen, heeft in een opstel „Lugano en Bazel”¹⁾ zijn vol Rooms gemoed gelucht over het verschrikkelijke dat in deze kathedraal is geschied: „Het is droef de verhoudingen zóó geforceerd te vinden. Het is droef — en geen protestant beseft de diepte van de roomse droefheid — een zóó gave en zóó schoone middeleeuwse kathedraal als de Münster van Bazel ontzield te zien tot een *bedehuis*.” En hij vervolgt: „alles, alles roept hier om de ziel, zonder welke een roomsche kerk geen kerk meer is, altaar en tabernakel. Maar hoe de mensch letterlijk God verjaagd heeft uit zijn heiligdom, spreekt in geen enkele „gezuiverde” kerk van Nederland zóó

met banken en alle ruggen gekeerd moeten worden naar de plek, die voor het heilig offer bestemd was. Daar ligt nu onze beroemde Erasmus begraven, ijdel verheerlijkt door een snorkend grafschrift, maar ongehouden door offerende priesters, die hij zelf heeft weggehoond.”²⁾

Niemand die te Bazel komt moet, na zijn bezoek aan het schitterend Kunst-Museum met de Holbeins en de Van Goghs, nalaten de korte kromlopende Rittergasse met de oude huizen door te lopen, om een bezoek te brengen aan de Baseler Münster, en stil te staan bij Erasmus' graf.

Maar wat dan te overwegen aan deze historische rustplaats van het gebeente van de man die Nederlands naam groot maakte, maar tot op vandaag voor velen in ons land een vreemde is gebleven?

Wie was hij, wat dreef hem, wat bezorgde hem zijn roem, wat zijn vervreemding van schril als in die wonderlijke Baseler Münster, waar het hooge priesterkoor betimmerd is eigen vaderland, wat wekte die argwanende critiek jegens hem in verschillende kampen, en waarvoor moeten wij hem dankbaar zijn?

Het is niet zo eenvoudig om in gepeins aan Erasmus' graf plaats te nemen, en eigen gedachten vrije loop te laten. Want hoe uiteenlopend, hoe verschillend zelfs van stemming en toonhoogte, is het oordeel over hem geweest — bij zijn leven, in de loop der eeuwen na hem, en in feite nóg.

Hij behoort tot die weinigen die hartstochtelijk verdedigd of gelaakt worden, niet alleen door geleerden, maar ook door die hem niet of nauwelijks kennen.

De figuur van Erasmus blijkt daarbij, ondanks zijn grote gereserveerdheid jegens de massa, tevens het bezit te zijn geworden van brede lagen van het volk, is aldus tevens ingegaan tot de volkshistorie³⁾, die zich zelden geheel verkijkt, dank zij de massa-ervaring, die vaste wortels heeft in wat eens door voorgaande generaties doorleefd, doorleden en overgeleverd is. Hoe moeilijk kunnen zelfs

geleerden en napluizers zich ontworstelen aan wat eens tot volksgeloof is verheven.

II. Moeilijke beoordeling

Tot de grofste maar meest afdoende geestigheden jegens Erasmus, en de fijnste maar meest vernietigende loopjes jegens zijn critici, moet de reactie van *Busken Huet* (1826—1886) gerekend worden, jegens de onredelijken die Erasmus zo tijdens als na zijn leven zijn geboorte als verwijt hebben nagehouden: „Het strekt den nederlandsen dienstbodenstand en den lageren nederlandsen clerus der 15de eeuw tot eer, zulk een buitengewoon kind het aanzijn gegeven te hebben. Noem het een speling der natuur; noem het een waarschuwing der Voorzienigheid aan den onwetenden oud-nederlandsen adel; een les aan den etenden en drinkenden oud-nederlandsen burgerstand; niemand zal beweren dat er termen waren aan de wetenschappelijke toekomst van een volk te twijfelen, uit welks onderste lagen, in de ongunstigste omstandigheden, Erasmus kon voortkomen.”⁴⁾

Ware daarmee slechts de critiek weerlegd!

Maar het is er verre van vandaan!

Want uiteindelijk is het door *Busken Huet* bestreden verwijt slechts een voorwendsel om Erasmus' eigenlijke arbeid en nagedachtenis te kwetsen, en dáártegen richtte zich de critiek.

Erasmus behoort tot die weinigen, die bij te vallen of te verwerpen eenvoudig schijnt, al naar eigen overtuiging luidt. Maar *Hui-zinga*, geen onverdacht bewonderaar van Erasmus, erkent: „Het is byzonder gemakkelijk, over Erasmus den staf te breken. Zijn fouten liggen aan de oppervlakte, en bij alles wat hij wenste te verbergen heeft hij het zijn zwakheden nooit gedaan.”⁵⁾

Men kan zich daarom met een enkele stap voegen bij één der gereedstaande groeperingen vóór of tegen Erasmus, tótdat het oog op bepaalde citaten van Erasmus zélf valt, en men zich rekenschap geeft van Erasmus' situaties en werkelijke idealen, die veelal verborgen blijven achter de vertogen van hen die hem verheffen of verwerpen. Dan verstaat men dat een tocht van wijde omvang dient ondernomen, aleeer men het recht heeft anderer critiek of lof op de lippen te nemen omtrent een gestorven mede-Christen die in vroeger eeuwen deel heeft gehad aan de noden en beroeringen der Kerk.

De Humanisten hebben hem lange tijd als geestelijk leider erkend, en doen het veelal nog; de meeste Protestanten scholden hem voor laf, in de grond on-Christelijk en karakterloos; de Rooms-Katholieken zien hem mistroostiger aan dan zij het menig vurig Protestant doen. Het altijd bezadigd oordeel van *Kardinaal de Jong* luidt: „Het is duidelijk, dat wij Erasmus niet rekenen onder de man-

Enkele opmerkingen over de uitleg van 1 Petr. 3:19

III (Slot)

IV. De strekking van de omstreden woorden.

Is zo duidelijk geworden, wat de tendenz is van de pericop waarin vs 19 voorkomt, dan moet nu de vraag onder de ogen worden gezien, wat in verband dáármee de strekking kan zijn van de mededeling, dat Christus aan de geesten-in-hechtenis Zijn orders heeft gegeven.

Ik wil aanstonds zeggen, dat ik deze vraag niet met stelligheid durf beantwoorden. Toch meen ik in het verband een aanwijzing te vinden, die misschien op het goede spoor kan helpen. Het geldt hier een vingerwijzing die vrij onopvallend is; en die ik vermoedelijk ook zelf niet (in elk geval niet zo spoedig) zou hebben gevonden, als niet Ds Visee door een fout te maken in de weergave van de bewuste passage er mijn aandacht op had gevestigd. Alleen daarom al zou ik dankbaar kunnen zijn voor de publicatie van zijn bijdrage.

3 : 14b nl. wordt door V. aldus vertaald: „Maar wordt niet bevreesd voor de dingen,

waarmee zij u vrees aanjagen...”. Ik betwijfel, of deze weergave juist is. Weliswaar heeft V. de steun van de N.B.G.-vertalers („...vrees niet voor hun dreiging...”). Doch we hebben hier toch te maken met een citaat uit Jes. 8 : 12/13. En dáár geeft de N.B.G.-vertaling: „...voor hetgeen zij vrezzen, zult gij niet vrezzen...”. Zakelijk stemt daarmee o.a. de Canisius-vertaling overeen: „Weest niet bang **waarvoor zij vrezzen**”. En voorzover ik zien kan, is deze weergave ook de juiste. Immers in de parallelle eerste versheft wordt gezegd: „Gij zult geen samenzwering noemen alles wat dit volk een samenzwering noemt”. Het volk ziet machten tegen zich samenspannen en is daarvoor bevreesd (niét: het beraamt een samenzwering en jaagt daarmee vrees aan). Maar nu heeft de Heere tot Jesaja gezegd: gij moet voor een Ander vrezzen dan zij (niét: gij moet voor een Ander vrezzen dan voor hen).

Wij zullen dus ook 1 Petr. 3 : 14 wel zo te verstaan hebben, dat de heidenen zelf bang voor iets of iemand zijn (niét: dat zij de Christenen ergens schrik mee aanjagen).¹⁾

Maar waarvoor waren dan die heidenen bang? zal men vragen. Wel, juist in verband

met de liederlijkheid der heidenen, waarvan in dit verband sprake is, acht ik het mogelijk, dat we hier hebben te denken aan hun vrees voor **boze machten**. Het is bekend, dat in de oudheid zedelijke uitpattingen dikwijls een religieuze achtergrond hadden. Vrees voor de machten van dood en verderf, die misoogst en onvruchtbaarheid konden bewerken, was meermalen de drijfveer tot het uitvoeren van afweerriten, die de meest gruwelijke onzedelijkheid meebrachten.

Dat nu mensen die uit het heidendom tot Christus waren getrokken, niet altijd aanstonds deze vrees volkomen hebben weten af te schudden, laat zich niet alleen denken, maar wordt ook uitdrukkelijk vermeld. Wij lezen nl. in 1 Cor. 8 : 7, dat er in de christelijke gemeente mensen waren, die „in hun geweten nog niet los van den afgod” waren. En uit de brief aan de Colossenzen bemerken wij, hoe sommigen leerden, dat de Christenen zich dienden te onthouden van bepaalde spijzen, om door deze ascese de duistere machten minder vat op zich te geven.

Ik acht het mogelijk — nogmaals: zeker weten doe ik het niet! — dat ook voor de gelovigen aan wie Petrus schreef, hiér een gevaar lag; dat een rest van de oude demonen-vrees, „die nog tegen hun wil in hen was overgebleven”, hen er gemakkelijk toe kon verleiden, nog (of weer) mee te doen aan heidense practijken die er op gericht waren, zich veilig te stellen tegen de machten der duisternis, die het leven bedreigden. Tegen-

nen, die de Kerk tot glorie waren. Het zou zelfs een priester, die aan zijn sterfbed gestaan had, misschien moeilijk geweest zijn hem de absolutie te geven, als hij niet een meer duidelijke geloofsverklaring had afgelegd. De Kerk heeft verschillende zijner werken op den Index geplaatst.⁶⁾

En toch, wie de fronten in het leven van Erasmus iets nauwkeuriger opneemt, weet dat onze bekende nationale driedeling⁷⁾ voor Erasmus te globaal is en allerminst recht doet aan de Rotterdammer, wiens goede naam en welverzorgde beoordeling hem wellicht heiliger was dan de heiligen die in zijn dagen vereerd werden.

Misschien is dit het duidelijkst aan te geven binnen het humanistisch kamp, waar ná de Erasmusherdenking in 1936 de humanist Dr. Antoon Vloemans een boek aan Erasmus wijdde⁸⁾, dat in het Voorbericht werd aangekondigd als een pleidooi voor de integriteit van Erasmus' karakter, een werk dat zich tevens aandient als een protest tegen het werk van niemand minder dan Huizinga en Zweig⁹⁾.

En daarmee was vijftienvintig jaar geleden reeds in Nederland de strijd over Erasmus' persoonlijkheid binnen het humanistisch kamp duidelijk gesteld: Erasmus karakter bleek ook binnen het humanistisch kamp de geesten te scheiden, en het raakt hier verwijten die ook Rooms-Katholieken en Calvinisten hem toewerpen. Dus zou het een eenzijdigheid zijn deze critiek met name aan de Rooms-Katholieke of Calvinistische overtuiging te verbinden zonder meer. De zaken liggen ingewikkelder!

Een beter beeld zullen U zijn geschriften tonen, schreef Erasmus eens onder één van zijn portretten, maar juist bij Erasmus moeten die geschriften gelezen worden binnen het kader van zijn leven, van heel zijn tijd, en dan juist springen de tegenstrijdigheden in het oog...

Was hij in het bloot leggen van zijn motieven onduidelijker of duidelijker dan wij plegen te zijn?

De poging Erasmus enigermate te verstaan bergt in zich het voornemen enige ondoordringbare problemen van zijn eeuw te benaderen, en wijl in deze eeuw ook de Reformatie tot openbaring kwam, kan het zin hebben dit leven te overdenken, met al zijn raadselen en lessen.

¹⁾ Prof. Dr. B. H. Molkenboer, Herdenkingen, 3e druk, pag. 95—106.

²⁾ Pag. 103—104.

³⁾ Men onderscheide in iedere gemeenschap de volkshistorie en de officiële historie. De volkshistorie is de som van wat het publiek in zich omdraagt aan inzichten aangaande het verleden; de officiële historie is het cultuurproduct van geleerden en specialisten, en als zodanig overgenomen door de bovenlaag ener cultuurkring.

over Christenen nu, die aan zulke vrees zich moeilijk konden ontworstelen, zou een opwekking om niet de vrees der heidenen te koesteren onder verwijzing naar het feit, dat ook de boze geesten aan Christus onderworpen zijn, zin hebben. Evenals Paulus aan de Colossenzen voorhoudt, dat God door Christus' dood datgene wat ons „bedreigde“ (!) heeft weggedaan (2 : 14) en „de overheden en machten heeft ontwapend en openlijk ten toon gesteld en zo over hen gezegevierd“ (vs 15), juist zo zou dan ook Petrus (als ik juist heb gegist) hier zeggen: zelfs de boze geesten staan onder Christus' bevelen; ge behoeft dus niet, zoals de heidenen, voor hén bang te zijn; zij kunnen u geen kwaad doen.²⁾

V. Onopgeloste vragen.

Konden we in het voorafgaande al niet verder komen dan tot een gissing, we blijven verder nog met een aantal vragen zitten, waarop ik voor mij geen antwoord zou weten te geven.

De belangrijkste is wel de volgende. Petrus vermeldt van de „geesten“, waarover hij het heeft, nog dit, dat ze „eertijds ongehoorzaam zijn geweest, toen de lankmoedigheid Gods bleef afwachten in de dagen van Noach, toen de ark werd toebereid“. Al dadelijk valt te constateren, dat het boek Genesis, als het de geschiedenis van Noachs dagen verhaalt, geen melding maakt van de hier gememoreerde

Beide beïnvloeden elkaar, leveren een bijdrage, hebben correctie nodig, maar mogen nimmer geïdentificeerd worden.

De bekende laatste woorden van Willem de Zwijger bijvoorbeeld, „Mijn God, heb medelijden met mij en met dit arme volk,“ zijn in werkelijkheid nimmer gesproken, doch zijn product van volkshistorie, die echter duidelijk weergeven hoe het volk de stervende Oranje zag, en daarom toch van groot belang.

⁴⁾ Cd. Busken Huet, Portretten van Nederlanders, Bibl. der Ned. Letteren, Uitg. „Elsevier“, Amsterdam, 1940, pag. 43.

⁵⁾ J. Huizinga, Verzamelde Werken, 1950, Deel VI, pag. 180.

⁶⁾ Prof. Dr. J. de Jong, Het godsdienstig standpunt van Erasmus, Inleiding ter vergadering van de Letterkundige Afdeling van de Vereniging tot het bevorderen van de beoefening der wetenschap onder de Katholieken in Nederland, op 14 Juni 1930. Annalen, Jaargang 1930, Aflevering IV, pag. 197.

⁷⁾ Dr. H. Colijn in zijn rede in de Apollohal te Amsterdam op 10 augustus 1940: „Maar ook zal men iets anders moeten beseffen. Dit n.l., dat het Nederlandsche volk nu eenmaal uit drie groote geestelijk verschillend georiënteerde groepen is samengesteld. Een derde van dit volk is, om het maar in gewone taal te zeggen, orthodox Protestant, een derde is Rooms-Katholiek, een derde is gegrepen door de grondgedachten van het humanisme. Deze drie groote geestelijke stroomingen zijn er nu eenmaal in ons volk en bij allen arbeid, die op praktisch terrein verricht wordt, zal men ook met dat feit moeten rekenen. Dat bedoel ik o.a. met de aanvaarding van de historische beginselen waaraan onze Staat zijn oorsprong dankt.“ Zie „Geestelijke Vrijheid“, pag. 19.

⁸⁾ Uitg. H. P. Leopold's Uitg. Mij. N.V., 1937.

⁹⁾ Pag. VII.

III. Op zoek naar de levensvorm

Erasmus' geboortedatum staat vast — 28 oktober — maar niet het jaartal. In het altijd durend geding tussen 1466 en 1469 koos de Nijmegenese kerkhistoricus R. R. Post nog onlangs in een betoog voor de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen¹⁾ voor 1469.

Als dat waar is, staat de geboortedatum fout op Erasmus' graf, maar, merkt Prof. Post op, dat „is van weinig betekenis. Immers de opstellers van het grafscript en andere tijdgenoten en vrienden van den ontslapene wisten slechts wat zij van den Rotterdammer zelf gehoord hadden.“²⁾

Te Rotterdam geboren, in het huis met de bekende gevel en luifel, dat in mei 1940 verwoest werd, omspant zijn naam de wereld. Zelfs in het Keizerlijk Museum te Tokio bevindt zich een Erasmusbeeldje, dat eens de steven gesierd heeft van een schip.

Hij is genoemd naar Herasmus, één der veertien noodhelpers der Roomse middeleeuwen, maar wie heeft meer gewaarschuwd tegen de middeleeuwse verering van zulke geesten dan juist Erasmus?

ongehoorzaamheid der geesten (tenzij men die uitleg van Gen. 6 zou willen aanvaarden, die onder de „zonen Gods“, daar genoemd in vs 2 en 4, verstaat: de engelen; een exegese die mij onaanvaardbaar voorkomt). Evenmin als b.v. in datzelfde bijbelboek ons de profetie van Henoch staat opgetekend, die wij pas in het Nieuwe Testament uit de mond van Judas (vs 14/15) te horen krijgen. Wel zou m.i. reeds zonder meer aangenomen mogen worden, dat ook Noach, de prediker der gerechtigheid, in zijn dagen de strijd niet had tegen vlees en bloed, maar tegen de overheden, machten en wereldbeheersers dezer duisternis, tegen de boze geesten in de hemelse gewesten (vgl. Ef. 6 : 12). Maar nog eens: wij lezen daarvan in Genesis niet. Intussen pleit dat, zoals de parallel met Henochs profetie moge bewijzen (ik denk voorts ook aan een mededeling als die in 2 Tim. 3 : 8 en in Jud. : 9), niet tégen onze uitleg. Erger pijnigt de vraag, waarom juist deze groep van gevallen engelen hier naar voren wordt gehaald. Golden zij als het toppunt van boosheid? Wij weten het niet.

Een tweede moeilijkheid zie ik in de verbinding van vs 19 aan vs 18. Visee (en vele anderen) vertalen de beginwoorden van vs 19 met „in welken“ en laten het betrekkelijk voornaamwoord terugslaan op „geest“, het woord dat er vlak aan voorafgaat. Dat is één mogelijkheid. Het „en hooi“ kan echter (zie b.v. in deze zelfde brief 2 : 12 en 3 : 16; misschien ook 4 : 4?) ook de waarde hebben

Desiderius was een door hem zelf gekozen toevoegsel, eerst in 1496 gebruikt. Maar hij zou minder dan wie ook van zijn voorstaande tijdgenoten vinden wat hij verlangde en hoopte van deze wereld. „Erasmus heeft zich nooit gelukkig of bevredigd gevoeld“ oordeelt Huizinga.³⁾

Hij was van zijn vak eigenlijk filoloog en letterpeuteraar, doch in zijn vroege jeugd heeft hij gedicht, en was bedreven in de schilderkunst. In augustus 1506 te paard over de Alpen trekkend, zich ergerend over zijn reisgezelschap, en zich daarom onthoudend van conversatie, kwam in hem „een nagalm van reeds opgegeven liefhebberij“ op. Hij dichtte zijn *Carmen*, waarin hij de ongemakken der grijsheid op rijm zette.⁴⁾

Op 25 april 1492 werd hij door de Utrechtse bisschop, David van Bourgondië, tot priester gewijd — maar hij las zelden de mis. Erasmus was anti-ceremonieel, anti-liturgisch en vóór alles anti-clericaal. Hij haatte het in het oog vallend purper der priesters als ijdel vertoon. En toch werd hem tegen het einde zijns levens vanuit Rome de kardinaalshoed aangeboden. Zou het aanbod zelf hem genoegene hebben gedaan? En wat wanneer hij het aanvaard had? Hoe zou het oordeel van zijn Roomse geloofsgenoten dan over hem geluid hebben?

Door het stygma van zijn geboorte had hij zijn Vaderland niet echt lief. Hij meed er het klooster Emmaus te Stein bij Gouda⁵⁾, dat hem herinnerde aan zijn eens afgelegde belofte. Hij ergerde zich aan de grofheden en eetpartijen der Nederlanders, en roemde slechts hun zindelijkheid. Maar toen hij voor zijn gevoel oud was, en haakte naar vrede en stille rust, schreef hij op 1 oktober 1528 vanuit Bazel: „Koning Ferdinand nodigt mij met grote beloften naar Wenen, maar ik zou nergens liever willen uitrusten dan in Brabant“. En toen zijn uitdovend leven eindigde met flarden Latijnse gebeden, maar zonder priester, klonken daar met een laatste zucht, die twee *Nederlandse* woorden, die misschien tóch weergeven wie hij is geweest in zijn diepste levensmotief: „Lieve God...“.

Hij was, wát men ook vandaag van hem wil maken, gedurende de eerste helft van zijn leven, de eeuwige student, zwervend, studerend, zoekend, en als hij werkelijk geleerde gesprekspartners aantrof, verzot op discussie. Voor hem had de gezellige maaltijd eerst zin als zijn disgenoten al dinerend een kleine academie van wetenschappen vormden.

Eerst op 4 september 1506 plaatste men te Turijn eindelijk de officieele doctorshoed op het geleerde hoofd. Jaren tevoren had Erasmus aan zijn beschermvrouw Anna van Borselen geschreven: „naar Italië gaan, den doctorshoed halen? allebei maar malligheid. Maar naar het gebruik dat de tijd meebrengt, moet men zich voegen“. Wanneer de bekro-

van een voegwoord, waarvan de betekenis ietwat vaag blijft. Ik voor mij zie niet voldoende aanwijzingen in de context, om met enige overtuiging voor een bepaalde interpretatie te kiezen.

Het bevredigt niet, dat we met deze en dergelijke vragen blijven zitten. Wellicht is het voor anderen mede een aansporing, het antwoord te zoeken.

Wel geloof ik, dat wij ons niet moeten laten verleiden, ons blind te staren op de raadsels van vs 19. Naar ik meen te hebben aangetoond, is de tendenz van Petrus' vermaning in dit gedeelte — ondanks de onzekerheid t.a.v. de uitleg van vs 19 — duidelijk genoeg. Laten wij deze duidelijke vermaning maar ter harte nemen.

D. Holwerda.

¹⁾ Het vrees-motief duikt reeds eerder in dit hoofdstuk op, nl. in vs 6 (dat ook verder in woordkeus herinnert aan het onderhavige gedeelte; vgl. „als gij goed doet“ (vs 6) en „als gij u beijvert voor het goede“ (vs 13)). Volgens Nestle's kanttekening hebben we hier een aanhaling uit Spr. 3 : 25a, dat in de Canisius-vertaling (terecht?) aldus is weergegeven: „dan behoeft ge niet te vrezen voor wat de dommen verschrikt“.

²⁾ Ik denk ook nog aan Rom. 8 : 38: „...noch engelen noch machten ...noch krachten... kunnen ons scheiden van de liefde Gods in Christus Jezus, onzen Heer.“

Waar Gij uiteindelijk ook Uw toekomst vinden moogt, zullen de grootste mogelijkheden voor U openstaan.

Mits Gij allen ervan doordrongen zijt, dat het leven méér eist dan alleen Uw technisch kunnen.

Willen wij de wereld waarlijk vooruitbrengen, dan is er naast technische en economische volmaaktheid iets nodig, dat boven het zinnelijk waarneembare uitgaat.

Ik denk daarbij aan het Psalmvers: 'Zo de Here het huis niet bouwt, vergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden daaraan'.

Laat mij U dan de wens mogen meegeven, dat de geest dezer woorden het uitgangspunt moge zijn van Uw arbeid in de toekomst tot heil van ons vaderland en heel de mensheid.

Prins Bernhard tot de Delftse studenten bij zijn erepromotie aan de Technische Hogeschool.

ning eenmaal heeft plaats gevonden, schrijft hij aan twee vrienden: „Wij hebben het doctoraat in de heilige godgeleerdheid verkregen, en dat geheel tegen mijn bedoeling, door de smeekbeden van vrienden overrompeld”.

Hoogmoed? Scherts? Waarheid?

Maar anders dan Rembrandt later ging hij dus naar Italië. En wat hij er zag? Niets van de kunst, niets van de schone natuur. Toen Erasmus in 1506 één van Italië's schitterendste Renaissanceschatten bezocht, de Certosa di Pavia, luidde zijn vraag: hoe het mogelijk was zoveel rijkdom aan de gebeden van een paar eenzame monniken weg te gooien.⁸⁾

Slechts gesprekken met geleerden, drukkers en correctors hadden zijn belangstelling, terwijl hij vóór alles op zijn reizen op jacht was naar oude handschriften.

Zijn „Lof der Zotheid” maakte hem niet meest bekend, maar deze zotternij van opgezamelde grappen, voortgesproten uit een fijn vernuft, nam hij zelf niet serieus. Hij sprak er natuurlijk kleinerend over, al was de invloed enorm en de woede der geestelijkheid voor goed gewekt. Geringschattend sprak Erasmus over rechtsgelerdheid, handel en politiek, en toch benoemde de jonge keizer Karel V hem als zijn Raad van Staat, en oefende Erasmus invloed uit op de Rijksdag van Augsburg.⁷⁾ Hij vergezelde de jonge Keizer na diens kroning te Aken naar Keulen. Was er een aanrakingspunt? Karel regeerde over vele staten en volkeren, maar wilde hij zijn macht effectueren en consolideren, dan moest hij ze tot één Rijk hecht samenbinden.

Zag de rusteloos reizende Erasmus de wereld zoveel anders dan zijn keizerlijke meester, wanneer hij van stad tot stad trok door de diverse Rijksdelen? Voor Karel was de wereld een eenheid, als er maar orde was, die hij vast beheerste. Voor Erasmus was de wereld een eenheid, als er maar rust was, en hij rustig kon lezen en schrijven, peinzen en drukproeven corrigeren.

Erasmus was wat men noemt een boekenwurm, en eigenlijk wenste hij maar één ding openlijk, iets wat duizenden vroeger en nu in het geheim wensden: een beetje rust. . . . Rust om te studeren, rust om met geleerden te converseren, rust om dié rust alom te bevorderen, en dat beetje rust, altoos en overal nagejaagd, maar toch nergens verkregen, werd hem soms bijna alles!

Maar toch, het waren juist zijn boeken, zijn brieven en zijn critiek die mede de onrust der tijden vergrootten. Gegeven wie hij was en wat hij kon bereiken, had hij in zijn dagen moeilijk meer opschudding kunnen veroorzaken dan door zijn niet aflatende spot en hatelijkheden, gericht tot de ganse cleresie van zijn tijd.

Er waren er onder de hoge geestelijkheid, zoals de nobele Nederlandse Paus Adriaan VI, die met Erasmus bevriend waren, maar wie het met Erasmus aan de stok kreeg, dreigde besproken te worden in zijn steeds groeiende *Colloquia*, zijn samenspraken over het dagelijkse leven, die — welk een causeur was hij! — in die tijd door een ieder begrepen konden worden.

De satire die hij hierin uitgoot over de geestelijkheid van zijn dagen, dat reeds vóór 1522 vijftiguitgaven verschenen waren: te Antwerpen, Parijs, Straatsburg, Keulen, Krakau, Deventer, Leipzig, Londen, Wenen en Mainz.

Het resultaat laat zich denken! „Het wordt in 1524 bekend, dat verschillende Leuvense priesters de absolutie bij de paasbiecht weigeren aan lezers van zijn *Colloquia*, al vindt de Theologische Faculteit dit werk geen verboden, maar enkel voor jongelui ongeschikte lectuur”.⁸⁾

En dan zijn daar nog de drieduizend bewaard gebleven brieven van Erasmus, thans uitgegeven door de beste Engelse Erasmuskenner Prof. Dr P. S. Allen (1869—1933). Om te weten wat destijds de uitwerking van de publicatie dezer brieven was, handelende over alles waarin Erasmus belang stelde, doch bij tijden al evenzeer vol spot en ergernis over de geestelijkheid van zijn tijd, moet men weten, dat publiek uitgegeven brieven destijds onze brochures en tijdschriften vervingen.

En in al die geschriften die typisch Erasmusiaanse spot, waartegen geen verweer mogelijk was voor wie onder dit juk doorgingen! O zoete wrake van hem die in kerk noch staat macht en aanzien genoot! Prof. Dr. G. Brom schrijft: „Het zijn niet zijn argumenten, het is zijn satire op alles en nog wat, die hem bij geloofsgenoten verdacht maakt, wanneer hij niet eens laten kan zijn gewone spot op monniken en geestelijken te strooien door zijn bijbelcommentaren”.⁹⁾

En desondanks doceerde deze jegens theologen in satire zo oorlogszuchtige rustzoeker van 1517 tot 1521. . . . als lid der Theologische Faculteit te. . . . Leuven! Erasmus onder de theologen. . . . men denkt even aan de Reynaert. . . . maar hij heeft zich in Leuven nooit thuis gevoeld, en vlucht na een paar jaar naar Bazel. Kon hij anders?¹⁰⁾

Zo was deze grote geleerde eigenlijk levenslang op zoek naar eigen levensvorm, maar in hem was Europa, was de wereld op zoek naar nieuwe levensstijl. In hem deed Christelijk Europa een poging het Evangelie te omhellen buiten de concrete theologische twistgedingen om, en trachtte de wetenschap zich te emanciperen van de theologische faculteit.

De oogst was voor Erasmus isolement en eenzaamheid, 't zij men die als gevolg ziet van zijn niet willen kiezen, óf dat men deze inhaerent ziet aan het patroon van Erasmus' persoonlijkheid.

Het is daarbij even onjuist het hedendaagse humanisme, voor zover het God heeft vergeeten, op zijn rekening te schrijven, als te vergeten dat hij in de volksmond baanbreker van het humanisme is.

Maar met dat al, zijn zelfstandigheid jegens theologen en vorsten, jegens kloosters en paleizen was, zo geen inzet, dan toch integraal onderdeel van zijn levensdoel, dat voornamelijk bestond uit de gigantische poging eigen levenspatroon te zoeken, en daarin. evenals Socrates, altijd onderweg te zijn. . . .

(Wordt vervolgd)

G. Puchinger.

1) Prof. Dr R. R. Post, Geboortjaar en Opvoeding van Erasmus, Nieuwe Reeks, Deel 16, No 8, pag. 327—348, 1953.

2) pag. 348 (22).

3) J. Huizinga, Verzamelde Werken, 1950, Deel VI, pag. 121.

4) J. Huizinga, Verzamelde Werken, 1950, Deel VI, pag. 59.

5) De naam van dit klooster zal tevens in de geschiedenis bewaard blijven vanwege het in 1959 en 1960 door Dr I. H. van Eeghen uitgegeven „Dagboek van Broeder Wouter Jacobsz (Gualtherus Jacobi Masius) Prior van Stein. Amsterdam 1572—1578 en Montfoort 1578—1579”.

Het hier gegeven dagboek van de laatste prior van Stein geeft van Rooms-Katholieke zijde de visie op de aanvang van de Tachtig-jarige Oorlog op zeer boeiende wijze weer.

Zie voorts de bespreking ervan door Prof. Dr P. Geyl in „Nederlandse Figuren 1”, pag. 7—15. Geyl: „Wat de prior van Stein beleefde, was de instorting van zijn wereld”. (pag. 9).

6) Mario Salmi, Die Certosa von Pavia, z.j., pag. XX: „. . . Erasmus von Rotterdam, der sie 1506 mit der Seele des Barbaren besucht, dem gewisse Kunstschöpfungen unzugänglich bleiben. . . .”

Misleidend én geestig is in dit verband de aanbevelingsbrief die Erasmus in de Zomer van het jaar 1526 voor Thomas More aan Holbein meegeeft, en waarin zowaar over Bazel te lezen staan: „De kunst bevriest hier”.

7) Peter Rassow, Die Politische Welt Karls V, 1942, pag. 63.

8) Prof. Dr G. Brom, Schilderkunst & Literatuur in de 16e & 17e eeuw, Aulaboeken, pag. 27. 1957.

9) Prof. Dr G. Brom, Schilderkunst & Literatuur in de 16e & 17e eeuw, Aulaboeken, pag. 30—31. 1957.

10) Iets milder over de verhouding over Erasmus en Leuven is Dr P. Olaf Hendriks in zijn „Erasmus en Leuven”, 1946, zo bijv. in zijn conclusies op pag. 150: „De moeilijkheden die Erasmus ondervond kwamen noch van de Alma Mater, noch van de faculteit der Godgeleerdheid, maar van enige theologen, die soms, zoals Lee, nog niet eens tot de faculteit behoorden, zij lagen geheel in de kentering der tijden en kwamen niet voort uit pamfletten, welke aan hem werden toegeschreven zoals de Julius Exclusus, evenmin uit het feit van zijn onwettige geboorte en nog minder uit dogmatische dwalingen. Iedere aanval op de persoon van Erasmus ontbreekt. Zie ook pag. 154: „Ter wille der geschiedkundige waarheid moet het gezegd worden dat Erasmus nooit met de universiteit van Leuven moeilijkheden heeft gehad en zelfs niet met de faculteit der godgeleerdheid, maar enkel met enige, niet allen der godgeleerden. Adriaan, Rosemond, Driedo, Vianen, Crabbe, Coppin Lengherant, zelfs Sichel hebben nooit met hem moeilijkheden gehad. De grote lastverkoper was Latomus die zelf door Vives en Craneveld werd gehaat en misprezen; hij joeg Briart op, die zelf niets tegen Erasmus had. Later, maar niet meer in naam der faculteit, maar uit ijver voor hun orden, kwamen de Carmeliet Nicolaas Egmondanus en vooral wegens het parodiëren in de Dialogus Vincent Dierckx van Beverwijk tegen Erasmus in het geweer”. Voorts pag. 157: „Erasmus valt wel kloosterlingen doch nooit de instellingen zelf aan”. Pag. 158: „Erasmus heeft zijn groot ideaal verwezenlijkt; Leuven heeft zich echter niet los kunnen maken van de „traditie” en daardoor een rijke bron van ontwikkeling voor zich afgesloten”.

KRITISCHE KRABBEL

„Het kan verkeren” zei Bredero.

Tegenwoordig moet ik wel eens denken aan de veertiger jaren.

Toen nam een synode met vrijwel algemene stemmen besluiten, waarmee de „gangbare mening” het wel eens was maar een minderheid niet.

Toen zei de meerderheid: Wat de synode uitsprak is goed. Daar zijn de kerken vergaderd en voor die synode is gebeden en als men het daar algemeen eens is, dan past het dominees en kerkleden niet zich daarmee oneens te verklaren.

Voorlichtingsvergaderingen, die niet van de synode of synode-gezinden uitgingen, waren ongeoorloofd.

Schrijven tegen deze besluiten mocht men niet.

Was iemand het er niet mee eens, dan was er de kerkelijke weg en als men die weg niet wilde gaan dan moest men zwijgen.

Spreeken stichtte maar verwarring en onenigheid.

Soms zei men: Op de synode waren alle kerken vergaderd en dus alle kerkleden. Wie tegen de synode ingaat gaat eigenlijk tegen zichzelf in. Want door die synode heeft eigenlijk elk kerklid zijn besluit al genomen.

Wie toch vergaderde of schreef werd verdacht.

En met scheve ogen aangezien.

De bezwaarden waren het daar helemaal niet mee eens. Ze kwamen op voor de vrijheid van een christenmens. Een synode kon zich ook vergissen.

En zij was eigenlijk niet de meeste, maar de minste kerkelijke vergadering. En synodeleden waren maar knechten van knechten.

En men schreef en vergaderde druk.

Frater was niet zo in de gelegenheid daartoe. Maar hij was het er goed mee eens, dat voor dergelijke zaken in de kerk vrijheid moest zijn.

Al ageerde men wel eens al te fel.

Weer heeft een synode gesproken.

Er is weer een „gangbare mening”, die het er geheel mee eens is. Ook is er een minderheid — al is dat moeilijk uit te maken — die het er niet zo erg mee eens is.

Wat ziet ondergetekende nu gebeuren?

Dat de bezwaarden van vroeger nu maar moeilijk bezwaardheid kunnen verdragen.

Hij hoort dezelfde klanken als vroeger van synodalen. Een grote meerderheid was er voor.

Er is voor en op de synode gebeden.

„Mijn” of „onze” synode vergaderde daar.

Hoe kan een mens daartegen nu bezwaar hebben?

En als men bezwaar heeft dan is er toch de kerkelijke weg?

Er wordt wel geschreven, dat men niet „weg” is van dit besluit, maar mag dat eigenlijk wel?

Er wordt wel een vergadering gehouden, maar dat moest niet mogen. En zulk een vergadering is in elk geval onkerkelijk.

Er wordt op gelet, wie daar komen.

Er schijnt „moed” voor nodig te zijn.

„Ze zullen wel gaan” mompelt deze of gene.

„Het kan verkeren” zei Bredero.

Mensen, die vroeger druk schreven en vergaderden en daartoe aanzetten begrijpen niet, dat dit alles maar zo mag.

Het sticht verwarring.

Het ondermijnt de kerk.

Er zijn weer scheve ogen.

Men zou kunnen zeggen: Er is niet veel veranderd en er is niet veel geleerd.

Het schijnt moeilijk te zijn voor een „meerderheid” om aan een minderheid de vrijheid te gunnen.

Als vroegere bezwaarden een meerderheid gaan vormen zouden ze alle bezwaardheid willen verbieden.

Ze moesten wat meer denken aan de veertiger jaren. En aan bezwaarden vrijheid gunnen.

Die ze hebben. In Christus.

Naar Galaten 5 : 1.

Dat is tenminste de overtuiging van

Frater.

BOEKBESPREKING

De mens, door dr K. J. Kroon e.a.
J. H. Kok N.V., Kampen.
Geb. f 3.90.

We willen beginnen met ons excuus aan te bieden aan de auteurs, de uitgeefster en de redactie van ons blad voor het feit dat de bespreking van dit door Kok keurig uitgegeven boekje zo lang op zich heeft laten wachten.

Het werkje bevat een zestal voordrachten, door de vijf auteurs gehouden onder auspiciën van het comité Levensvragen te Rotterdam. Respectievelijk over de themata: De raadselachtige mens (dr K. J. Kraan), De wanhopige mens (ds F. J. Pijlman); De zelfstandige mens (dr B. Rietveld), De verlorene mens (ds G. Lammens); Zie, de mens! (ds H. J. Kouwenhoven) en De mens der toekomst (dr K. J. Kraan).

Al deze onderwerpen worden behandeld in een modern nederlands. Dat zou een aanbeveling zijn, indien er niet meer van te zeggen viel. Het is geschreven in een taal, die sterk de sporen draagt van het moderne levensgevoel. Waarom? Wie waren de hoorders, voor wie is dit boekje in druk verschenen? Mannen en vrouwen, jongeren, die des zondags nog naar de kerk gaan? Indien ja, waarom dan zo veel moeite besteed aan de 'vertaling' van de boodschap der Schrift? En indien de lezingen, althans in eerste instantie, bestemd waren voor een gehoor dat de Bijbel niet, niet meer of nog niet kent, dan vragen we nog te meer: waarom deze 'vertaling' van de boodschap? Want de bedoeling van deze 'getuigende' toespraken moet dan toch wel geweest zijn de hoorders naar de Schrift heen te leiden? Waarmee we maar zeggen willen, dat deze omweg op alle manieren verlies is en niemand enige blijvende baat brengt.

Blijft de vraag of de 'vertaling' geslaagd is. Reeds het feit dat de auteurs in het 'Woord Vooraf' verklaren dat de lezingen „een getuigende inslag” hadden noopt tot gerechtvaardigde twijfel. Het woord 'getuigen' heeft in de Schrift in Oud en Nieuw Testament wat de ogen gezien hebben en de betekenis is niet zonder ingrijpende wijziging overdraagbaar op ons, die voor ons geloof aangewezen zijn op het getuigenis van apostelen en profeten.

Het is, naar mijn smaak, een vermoeiend boek. Een lange reeks van dichters, schrijvers, theologen en wijsgeren passeert de revue. Het aantal citaten van hetgeen in vroeger of later tijd geschreven werd, is legio. Daarbij komen de verhaaltjes van de schrijvers zelf. Van al die bomen is het bos bijna niet meer te zien. En alles vestigt de indruk, dat de Schrift — rechtstreeks wordt uit haar maar matig onderwezen — zo prach-

tig past bij de problematiek van de moderne mens. De schrijvers zeggen het zelf op blz. 5: „— er is misschien nooit een tijd geweest, dat er zo veelzijdig en diep gesproken is over alle aspecten van het mensenleven als in onze dagen. Er is bij velen een groeiend besef, dat het Evangelie op de vraag naar de mens een antwoord geeft, dat het beluisteren ten volle waard is”. Dat hebben de apologeten van alle tijden gemeend. Wij betwijfelen het: er is geen tijd geweest, waarin het evangelie niet de Joden een ergernis en de Grieken een dwaasheid was. Déze ergernis en dwaasheid (n.b. déze!) heeft dit boek niet.

Het is in zijn vermoeiende, bijna barokke omhaad toch eigenlijk ook weer weinig-bijde-tijd. Daar hebt ge nu het hoofdstuk 'Zie, de mens!' Het begint met een citaat uit Greshoff: „Geef ons een teken: Laat de grote Beer zo nu en dan eens kwispelstaarten, Heer!” Dat blijft het thema. De schrijver zegt: „God gééft een teken: Jezus Christus (Lukas 2 : 34). De grote Beer kan een heer blijven in het sterrenverkeer, nu we als teken hebben ontvangen de Leeuw uit de stam van Juda, het Lam, dat de zonde der wereld wegneemt”. Aan het eind: „We begonnen met de vorige wens, dat er met de „Grote Beer” (thans twee hoofdletters, G. V.) iets bijzonders zou gebeuren. Dat zal wel niet geschieden. Belangrijker is, dat we dé ster hebben zien vallen — Jezus, de blinkende Morgenster. Die viel, in de kerstnacht en op de Goede Vrijdag. En zegt de volksmond niet: als je een ster hebt zien vallen, mag je een wens doen? Als je dé Ster hebt zien vallen, dan zijn eigenlijk je wensen in vervulling gegaan: God met ons! Behalve die éne: ik wens te zijn als Jezus”.

Als ik zoiets lees, dan komt het me voor dat de spreker wel niet „in liefde”, maar dan toch wel „in woorden” dronken is. We zullen maar niet de contradicties voor U ontleden. Op blz. 8 lezen we: „Tussen Oost en West ligt het IJzeren Gordijn als een wapperend spookkleed”. Een ijzeren gordijn dat „ligt” en „wappert”....

Dit boekje deed en doet aan de Boodschap geen goede dienst.

Dr Y. Feenstra, **Geboren uit de maagd**.
J. H. Kok N.V., Kampen 1959.

„De tijd, waarin de „twaalf artikelen van ons algemeen ongetwijfeld Christelijk geloof” door elk, die op de Christennaam prijs stelde, werden aanvaard, ligt reeds ver achter ons. Gedurende de laatste eeuwen is ook het oude Credo der Christelijke kerk voorwerp geworden van felle critiek. En de gedachte, alsof het tot herstel van de eenheid der kerk voldoende zou zijn, zich van de bredere confessies uit de tijd der Reformatie hierop terug te trekken, is ook van deze kant gezien, een illusie gebleken.

Intussen is er één artikel, dat wel in zeer bijzondere zin aanstoot heeft gegeven aan het moderne denken. Het is de belijdenis aangaande Jezus' ontvangenis van de Heilige Geest en Zijn geboorte uit Maria als maagd”.

Zo begint dr Feenstra zijn Inleiding op deze studie (78 pagg.) Hetgeen hij hier zegt motiveert voldoende zijn pogen „de tegen-sprekers te wederleggen”. Een geslaagde poging.

Voor oudere Reformatielezers is het misschien interessant te vernemen dat de schrijver ingaat op wat destijds door K. S. in de Persschouw van de Ref. van 3 juni 1938 werd overgenomen van de hand van dr S. U. Zuidema, die in het kerkblad van de Geref. kerken in Ned. Indië de beschouwingen van Kuyper en Bavinck ter zake aan een nauwkeurige analyse onderwierp. Blz. 22, 47 v.v. Ook wijdt de auteur bijzondere aandacht aan de uiteenzettingen van Barth. De vraag zou kunnen gesteld of hij voldoende dóór heeft welke gnostische tendenzen bij Barth aanwezig zijn. Maar alles bij elkaar genomen: we hebben deze studie met veel waardering gelezen. Ons blad is geen Theologisch Tijdschrift en daarom laten wij het hierbij.

G. Visee.

PERSSCHOUW

Vereniging van de Ned. Herv. Kerk en de synodaal Geref. Kerken.

Een van de belangrijkste gebeurtenissen, misschien wel de belangrijkste in de wereld van wat men wel „de gereformeerde gezind-

te” noemt, is zonder twijfel de energieke actie, welke men heeft ingezet om tot vereniging van de Ned. Herv. Kerk en de synodaal Geref. Kerken te komen.

De „gereformeerde gezindte” beleeft momenteel een hevige crisis. Alles is daarin in beweging. Geen enkele sektor ervan staat daarbuiten. Oude posities en verhoudingen veranderen. En de vraag dringt zich steeds sterker op: wat zal uit die wirwar ten slotte voortkomen.

Een hernieuwd verstaan van wat Calvijn predikte? Een gezuiverde herleving van het beste in het calvinistische reveil uit het laatst der vorige eeuw? Of zal wat God daarin gaf vervagen en ondergaan in de synthese-theologie en modereligositeit van de dag? Wat wij thans zien is evenwel somber. We merken al minder van een radicaal-christelijke en dus de antithese-oproepende activiteit op politiek, sociaal-economisch, wetenschappelijk en paedagogisch terrein. De „geest dezer eeuw” werkt al sterker in op het leven van de gereformeerde volksgroep. Het kwam in de delftse studentenwereld zelfs zo ver, dat men de moderne „paar-dans” hóger, taxeerde dan de gemeenschap met geloofsgenoten! Die gemeenschap was blijkbaar het „offer” van dat vermaak niet waard! En in plaats van een blij en krachtig én liefdevol geloofsoffensief tegen „deze wereld” en dat over heel de linie zien we niet veel meer dan wat incidentele en machteloze afweergevechten en het pogen om enkele oude posities en bolwerken te behouden. Inderdaad: de vraag gaat al meer klemmen: gaat de calvinistische, de gereformeerde beweging waardoor God zoveel aan ons volk gaf haar ondergang tegemoet? Of zal ondanks alles, door crisis, afbraak, ondergang heen toch nog iets nieuws groeien? Zal God toch nog een nieuw begin werken?

De actie van een aantal vooraanstaande synodaal-Gereformeerde predikanten om tot vereniging met de Ned. Herv. Kerk te komen is in deze crisis een uitermate veeg verschijnsel. Men lette maar eens nauwkeurig op wat die predikanten schreven. Zij spraken namelijk unaniem uit, „dat de gescheidenheid van de Hervormde en Gereformeerde Kerken niet langer geduld mag worden”. En voorts dat zij „bewogen door de verwachting van het Rijk Gods en de opdracht der Kerk in de wereld” er van overtuigd zijn „dat naar eenwording gestreefd moet worden”. Ten slotte geven zij de verzekering dat zij zich „hebben voorgenomen stappen te doen om deze eenwording krachtig te bevorderen”.

Wanneer men deze uitspraken naar hun duidelijke inhoud overweegt is het zonder meer duidelijk dat deze predikanten zonder enige reserve of conditie de kerkidee zoals deze in de Ned. Herv. Kerk is belichaamd hebben aanvaard. Zij zijn in feite reeds met pak en zak naar de Ned. Herv. Kerk overgelopen. Zij hebben zo sprekend het bestaansrecht van de kerken waartoe zij behoren ontkennd. Zij hebben de daad van Afscheiding en Doleantie in feite verloochend.

Dit alles is niet maar een conclusie uit wat deze predikanten uitspraken. Neen, dit is de **directe, evidente, duidelijk uitgesproken inhoud** ervan. Deze predikanten zijn door deze hun verklaring **in feite reeds Hervormd geworden**.

Dat de sympathieën van sommige van deze predikanten naar de Herv. Kerk uitgingen was reeds lang bekend. Hun enthousiasme voor de Wereldraad van Kerken hing daarmee nauw samen. Ook was van sommigen reeds bekend dat zij niets voulden voor éénwording met de Chr. Gereformeerden, de Geref. Bonders in de Ned. Herv. Kerk, om van de vrijgemaakt-Gereformeerden maar niet te spreken! Ds Toornvliet schreef eens met het oog op de genoemde groepen dat hij en zijn geestverwanten de moderne cultuur en de openheid naar de wereld nooit zouden loslaten. Thans zijn deze sympathieën zo sterk geworden, dat men de eenwording met de Ned. Herv. Kerk zonder meer vraagt en daarmee in principe reeds Ned. Hervormd is geworden.

Door deze actie worden de synodaal-Gereformeerden en de synodaal-Geref. kerken voor een ernstige beslissing geplaatst. Indien deze actie zich namelijk ongestoord zou voortzetten wordt daarmee het bestaansrecht, de bestaansgrond van deze kerken ondergraven! Het spreekt van zelf dat tegen het initiatief van de negen predikanten verzet is gerez. We willen daar iets van laten horen. Het is van belang nauwkeurig te weten hoe zich de activiteit van de genoemde predikanten ontwikkelen zal en hoe daarop zal worden gereageerd. Het gaat daarin immers om niets minder dan om het zijn of niet-zijn der synodaal Gereformeerde Kerken.

In het Gereformeerd Weekblad stelde Herman Ridderbos enkele vragen naar aanleiding van het bericht over deze actie en maakte enkele opmerkingen daarover. Hij schreef o.a.

Wat mij in deze oproep wel het meest heeft

getroffen en tot het stellen van vragen uitlokt, is de allesbeheersende stelling in dit manifest, dat nl. „de gescheidenheid van de Herv. en Geref. kerken niet langer geduld mag worden”. Wat wij zouden willen weten is, of de opstellers van dit manifest de vereniging bedoelen van de **empirische** Herv. en Geref. kerk, d.w.z. van deze kerken, zoals zij thans reilen en zeilen, ieder onder de vigeur van een doelbewust gekozen en gehandhaafde kerkinrichting: de Geref. kerk met een duidelijke, tot nu toe althans nagestreefde binding aan de gereformeerde belijdenis; de Herv. kerk met een even duidelijke doelstelling om de grenzen van de kerk en van het ambt veel ruimer te trekken, zelfs op gevaar af hier en daar niet alleen de gereformeerde signatuur, maar ook het christelijk karakter van kerk en ambt in de waagschaal te stellen. Het is natuurlijk niet blijk de Hervormde kerk naar deze uitersten te willen karakteriseren, maar het is evenmin te loochenen, dat de Hervormde opvatting van de kerkelijke en ambtelijke ruimte, indien al nooit, dan toch slechts in zeer extreme gevallen, exclusieve, uit-sluitende maatregelen zal toelaten. Men behoeft slechts kennis genomen te hebben van de discussies op de onlangs te Utrecht gehouden grote vergadering van Herv. predikanten en — wat nog meer zegt — van de besprekingen en beslissingen van de laatst gehouden Herv. Synode over de grenzen van wat ambtelijk al dan niet toelaatbaar is in de kerk, om dit te weten. Het gaat mij hier thans niet om een beoordeling, het gaat mij enkel om de constatering van onbetwistbare feiten en opvattingen. De vraag, die dus rijst is deze: wat bedoelt de werkgroep nu, als ze de gescheidenheid, die toch om deze reden bestaat, onduidelijk noemt? Is het onduidelijk, dat de **gereformeerden** zich nog langer verzetten tegen deze alles-omvattende eenheidsconceptie van de Herv. kerk en bv. weigeren aan de vrijzinnigheid een dusdanige legitime plaats in de kerk te geven als dit thans in de Herv. kerk het geval is? Gezien de namen van de **gereformeerde** ondertekenaars is het moeilijk aan te nemen, dat dit de bedoeling is. Bedoelt men dan soms te zeggen, dat het onduidelijk is, dat de **Hervormden** nog langer de eenheid met de Gereformeerden frustreren omdat ze tot nu toe niet bereid gebleken zijn duidelijk de grenzen van de kerk en het ambt af te bakenen en te handhaven? Gezien de namen van de **hervormde** ondertekenaars, kan ik dit evenmin voetstoots aanvaarden. Maar wat is dan wel de bedoeling van dit: niet langer te dulden? Zien de ondertekenaars een tussen-weg, een mogelijkheid van zoveel water in de gereformeerde en in de hervormde wijn te doen, dat de gescheidenheid kan worden weggenomen en is het dus onduidelijk, dat men deze weg tot nu toe niet gegaan is? Men zou, althans bij enige benadering, willen weten, wat dit dan inhoudt. Is er zo'n weg, niet maar voor **groepen** in de beide kerken, maar voor de beide **kerken** zelf, een eenheid dus waarin niet alleen de „variëteiten” binnen de Geref. kerken, maar ook de „modaliteiten” binnen de Herv., van de Geref. Bond tot de rechts- en midden- en links-vrijzinnigen een plaats vinden?

De ondertekenaars van de oproep delen mee, dat zij zich hebben voorgenomen stappen te doen om deze eenheid krachtig te bevorderen. Zij hebben daarvoor uit hun midden een kleine werkgroep benoemd die binnenkort plannen zal bekend maken. Thans reeds vragen zij echter adhesie. Is het nu te kritisch, te ongelovig, te cynisch om, alvorens adhesie te betuigen, eerst te willen weten — zij het slechts bij benadering — wat de ondertekenaars met deze eenheid bedoelen en op welke wijze zij die denken te verwezenlijken? Of moeten wij a priori verklaren de eenheid, niet maar van bepaalde groeperingen in deze kerken, maar van de kerken in heel hun omvang zelf, beter te achten dan de gescheidenheid? Als dit de bedoeling is — en eigenlijk wordt het toch zo gesteld — vrees ik, dat althans de gereformeerde ondertekenaars wat al te spoedig van „niet langer te dulden” gesproken hebben. Niet omdat de eenheid der kerk niet iets begeerlijks zou zijn, maar omdat die eenheid dan alleen is na te streven, wanneer zij aan het **wezen** van de kerk beantwoordt en als zodanig ook kan **functioneren**.

Dit waren de vragen van Prof. Ridderbos. Een van de betrokken predikanten, nl. Ds Toornvliet heeft deze vragen in feite reeds beantwoord. Blijkens het artikel van hem uit De Strijdende Kerk, dat onlangs in de „Persschouw” werd geciteerd ziet hij geen enkel principiële bezwaar tegen een onmiddellijke vereniging van zijn kerk en de Nederlands-Hervormde!

Van de opmerkingen van Prof. Ridderbos citeren we het volgende:

Maar aan degenen, die leiding geven of willen geven — en dat geldt van deze ambtsdragers en hun oproep — mag en moet gevraagd: **welke** eenheid staat u voor de geest en waar ziet ge niet alleen voor uzelf een plaats en een mogelijkheid, maar waar wilt ge ook ons allen, ons geref. kerkvolk brengen? Ge begeert toch niet een eenheidsfaçade, maar een eenheids-**kerk**? Ge wilt ons toch niet in een eenheidsverband brengen, waarin de éne groep constant weigert een voet in de

kerk te zetten bij de andere groep en waar de een de ander het recht van ambtsdrager te zijn in naam van Christus en op aanwijzing van de kerk, ernstig moet betwisten of althans metterdaad betwist? Zó liggen thans nog — men kan hieraan met de beste wil **niet** voorbijgaan — de verhoudingen binnen de Ned. Herv. kerk. Hoe komt het dan toch dat in de oproep wél gesproken wordt van de onduidelijke gescheidenheid der **twee** kerken, maar met geen woord van de onduidelijke verdeeldheid binnen de **éne** kerk? En is het dan beter voor de kerk en voor de zaak des Heren in de wereld, dat men alles onder één kerkelijke noemer brengt dan dat men althans als gereformeerde kerken nog een geestelijke eenheid vormt? De ondertekenaars schrijven: „Bewogen door de verwachting van het Rijk Gods en de opdracht der kerk in de wereld zijn zij er gezamenlijk van overtuigd, dat naar een eenwording moeten worden gestreefd”. En wie zou daarin met hen niet instemmen? Maar hoe kunnen wij kerkelijke eenheid in concreto aanpakken als wij tegelijkertijd weten, dat wij het gereformeerde kerkvolk moeten prijsgeven aan de geestelijke verdeeldheid van een kerk en een ambt zonder aanwijsbare grenzen? Wordt de verwachting van het Rijk en de opdracht van de kerk in de wereld daardoor méér bevorderd dan wanneer wij, zoveel dit mogelijk is, samenbinding zoeken tussen degenen, die waarlijk één zijn in de éne kerk en tussen beide kerken? Hoe kan men hier toch zonder enige restrictie van „onduidelijk” spreken en adhesie vragen voor dit oordeel? Hoe moeten kerken als in Friesland, in Noord-Holland en toch eigenlijk in iedere provincie, waar het confessionele neen en ja lijnrecht tegenover elkander staan, zich gevoelen als zij deze onduidelijkheids-proclamatie lezen? Zullen zij niet vragen, of degenen, die aldus om adhesie vragen dan nog nooit verder gezien hebben, dan de situatie waarin zij zich wellicht persoonlijk bevinden?

Ik wil met dit alles niet betogen, dat er niet **onvergelijkelijk** meer geestelijke eenheid tussen de Herv. en de Geref. kerken is dan **kerkelijk** tot uitdrukking komt. Dat was óók reeds zo in de tijd van de Doleantie. Maar men kan, thans evenmin als toen, heenlopen om deze vraag: wát zal prevaleren, de geestelijke of de kerkelijke eenheid? Daarop is **toen** een verschillend antwoord gegeven. Dat verschil staat tot op de huidige dag tussen beide kerken. En daarom is het dubbelzinnig om zonder nadere aanduiding van onduidelijke gescheidenheid te spreken. Men zou er bij moeten voegen, wát onduidelijk is: dat de kerkelijke of dat de geestelijke eenheid verbroken is. En men sticht slechts verwarring, wanneer men enkel van de ene en niet van de andere spreekt. Het is deze verwarring, die wij van de ons toegezonden oproep vrez en waarover wij daarom — met vol respect voor degenen die deze oproep hebben doen uitgaan — in duidelijke taal gaarne nader ingelicht zouden willen worden.

Een ander die zich met deze zaak bezig hield was Prof. Waterink. Hij schreef erover in „Centraal Weekblad”. En wel onder de titel „Deraillement”. Na het officiële bericht te hebben geciteerd — het kwam n.b. van het persbureau van de Ned. Herv. Kerk — schreef Prof. Waterink het volgende:

Het bericht, zoals het daar ligt, lijkt mij een uitermate wonderlijke zaak. Niemand twijfelt natuurlijk aan de goede bedoelingen van de opstellers. En ook als ik speciaal denk aan de ondertekenaars, die ambtsdragers zijn in een der gereformeerde kerken, en die wij dus wat beter „kennen”, dan hoef ik niet te verzekeken, dat het allen personen zijn, voor wie wij eerbied hebben.

Wanneer ik dus over dit stuk iets ga zeggen, wil ik dat gaarne zó doen, dat de lezers goed begrijpen, dat elke tendens die iemand in mijn woorden zou willen leggen in de richting van verdachtmaking of iets dergelijks, door mij zeker niet bedoeld is. Laat dit goed en duidelijk voorop staan.

Maar juist, omdat ik dit ook voor mij zelf voorop stel, is dit bericht zo uitermate verwarrend, om niet te zeggen verbazingwekkend. En gaarne wil ik open en eerlijk daarover praten.

Laat ik beginnen met eerst te lezen wat er staat. De ondertekenaars hebben als hun oordeel uitgesproken, dat de gescheidenheid van de hervormde en gereformeerde kerken „niet langer geduld mag worden”.

Wat is de betekenis van zulk een zin? Betekent dit, dat wij ons niet werkeloos bij die gescheidenheid neer mogen leggen? Als het dat betekent dan is het een open deur intrappen wat men hier doet. Evenzeer als wat er volgt in de volgende zin.

Maar als het iets anders betekent, wat betekent het dan? „Het mag niet geduld worden”. Wij kennen de uitdrukking: „dit duld ik niet langer”, maar in die zin kan het niet bedoeld zijn, want zo kan de uitdrukking alleen gebruikt worden door iemand, die met gezag bekleed is en beschikt over de macht om een situatie te veranderen.

Het kan ook betekenen: ik kan het niet langer uithouden. Welnu, als het dat betekent, dan moet je de goede weg gaan bewandelen om de zaak veranderd te krijgen. Deze weg is uit de aard der zaak een kerkelijke weg. Maar deze kerkelijke weg bewandelen de broeders niet.

Wat is hier gebeurd?

Er is een uitspraak gedaan, dat de gescheidenheid van hervormde en gereformeerde kerken niet langer mag worden geduld, en dat deze broeders, bewogen door de verwachting van het Rijk Gods en de opdracht van de kerk in de wereld, er van overtuigd zijn, dat er naar eenheid gestreefd moet worden. Vervolgens hebben zij zich voorgenomen stappen te doen om deze eenheid krachtig te bevorderen en hebben zij uit hun midden een kleine werkgroep benoemd. Daarna delen zij mee, dat er over enige tijd verdere plannen bekend zullen worden gemaakt en zij vragen (**nu al**) toezending van adhesiebetuigingen.

Met een eerlijk hart kan ik zeggen, dat ik van deze hele zaak niets begrijp.

Ik begrijp niet:

— **waarom de bewogenheid van de verwachting van het Rijk Gods en de opdracht van de kerk in de wereld hen doet streven naar de eenwording juist met de hervormde kerk;**

— **waarom deze broeders, die allen voor zover zij gereformeerd zijn, dienaren des Woords in de Gereformeerde Kerken zijn, niet de kerkelijke weg bewandelen;**

— **waarom zij niet evenveel behoefte hebben om één te worden met bij voorbeeld de Christelijke Gereformeerde Kerken;**

— **waarom zij actie gaan voeren door middel van adhesiebetuigingen, terwijl zij kunnen weten dat actie voeren altijd in strijd is met de aard van het gereformeerde leven;**

— **waarom deze broeders over de hoofden van hun kerkeraden heen en buiten die kerkeraden om zich wenden tot het publiek, met verzoek om adhesie, zonder dat ze zelf al weten, wat ze gaan doen.**

Over elk van die punten wil ik iets meer zeggen.

Waarom juist met de hervormde kerk? Naar het mij voorkomt hadden onze gereformeerde broeders meer motieven moeten opgeven dan het bewogen zijn door de verwachting van het Rijk Gods en de opdracht van de kerk in de wereld. Is er ook nog zoiets als een belijdenis? Is de kerk niet meer een pilaar en vastigheid der waarheid? Wensen deze broeders avondmaal te vieren met vrijzinnigen, die de lichamelijke opstanding van Christus loochenen, die van het bloed der verzoening niet willen weten? Willen zij in hun bewogenheid gemeenschap aangaan met hen, die de belijdenis der vaderen uitdrukkelijk verloochenen? Of hier dan geen probleem ligt? Of wij dan niet moeten trachten eenheid te vinden met degenen, die wél geloven? Ja, natuurlijk. Maar dat is heel iets anders dan dat men de gescheidenheid van de twee kerkengroepen niet langer „dult”.

Vervolgens: waarom verlaten deze broeders de normale kerkelijke weg? Als zij werkelijk de kerken bereiken willen dan moeten zij geen „actie” gaan voeren in kranten, maar dan moeten zij bij hun kerkeraden zijn. Begrijpen zij niet, dat zij op deze manier de boel hopeloos kapot maken? Heeft, wat zij noemen de bewogenheid door de verwachting van het Rijk Gods, hen niet doen grijpen naar volkomen wereldlijke middelen? Actie voeren, adhesiebetuigingen vragen!

Adhesiebetuigingen, waarvoor? Zij moeten nog stappen doen en welke stappen dat zijn, dat moet nog bestudeerd worden in een kleine werkgroep. Over enige tijd zullen plannen worden bekend gemaakt. Plannen van deze broeders. Maar hoe kun je nu, zonder dat je weet wat die plannen zijn, adhesiebetuigingen sturen? Ik vind dit allemaal zo'n naïef gedoe.

En daarbij komt dan, dat wanneer er opeens een paar duizend adhesiebetuigingen komen, je alleen maar bereikt, dat er in de kerken, waar deze broeders in het ambt staan, een enorme verwarring gesticht wordt. Je telt adhesiebetuigingen en je zegt: wij staan sterk. Maar wat voor verwarde geschiedenis dat in de kerken wordt, dat schijnen de broeders niet te hebben bedacht. De gemeenschap met de hervormde kerk schijnt voor hen belangrijker dan de eenheid en de broederlijke gemeenschap in de kerk, waarin zij zelf in het ambt staan. Andermaal, het is mij een volkomen raadsel dat de bewuste broeders niet begrijpen welk een enorme verwarring zij stichten.

Ware de oproep algemeen gesteld geweest in de geest van een drang om te verenigen met allen, die zich stellen op de basis van het gereformeerd belijden en waren daar met name genoemd de christelijke gereformeerden, de gereformeerden, die men gewoonlijk aanduidt met „vrijgemaakt” en de gereformeerden in de hervormde kerk, dan nog waren er formele bezwaren tegen zulk een actie in te brengen, maar dan was er iets van te begrijpen.

Maar nu heeft de bewogenheid en de opdracht der kerk in de wereld klaarblijkelijk alleen betrekking op de vereniging van hervormde en gereformeerde kerken.

En ja, nu moet het hoge woord er uit, als inderdaad vandaag de totaliteit van de Nederlandse Hervormde Kerk en de totaliteit van de Gereformeerde Kerken zich met elkaar zouden gaan verenigen, dan is dat naar mijn vaste overtuiging in strijd met de opdracht van de kerk in de wereld. Wie Galaten 1 leest hoeft dunkt mij geen verdere toelichting te hebben. En nu denk ik niet eens alleen aan de vrijzinnigen; ik denk ook niet uitsluitend aan figuren als prof. Smits; ook de

betekenis, die aan verzoening en genade, aan verlossing en oordeel gegeven wordt in de theologie van Karl Barth is naar mijn vaste overtuiging in strijd met de Schrift.

Maar wat wil men dan toch?
Misschien zegt iemand: „dat is het nu juist, wij willen voorstellen doen, waardoor de situatie in de hervormde kerk verandert en als die situatie veranderd is, dan willen wij verenigen”. En dan heb ik weer neiging om te zeggen: „is dat niet ongelooflijk naïef?” En waarom wordt dat dan niet duidelijk gezegd? Misschien antwoordt iemand: „nooit kan het geloof te veel verwachten”. Inderdaad, maar u moogt alleen geloven datgene, waartoe het Woord des Heren u gronden geeft.

En dan zou ik nog iets kunnen zeggen over het opzetten van een actie. Indien door één ding de zaak van het koninkrijk Gods wordt geschaad, dan is het door het opkomen van partijen. Het uitnodigen om adhesiebetuigingen te sturen betekent een uitnodiging om partijen te vormen. En afgedacht van het feit, dat die adhesiebetuigingen gevraagd worden voor iets, waaromtrent men nog geen voorstelling heeft, is de groepsvorming in de kerk in strijd met het wezen van de kerk. Dit is zo evident, ook in de Schrift, dat ik daarover toch waarlijk niet veel hoeft te zeggen. Er is tenslotte in de kerk van onze Here Jezus Christus maar één ding dat beslist, en dat is de zaak van de Koning, — dat wil zeggen het Woord van de Koning, want alleen uit Zijn **Woord** kennen wij de **zaak**; dat betekent gehoorzaamheid aan dat Woord, dat betekent ook handhaving van de belijdenis der vadersen.

Als de kerk niet meer is de pilaar en vastheid der waarheid, als zij niet meer is een belijdende gemeente, als binnen haar muren Christus als Zoon van God en lichamelijk verzezen Heer niet door allen wordt aanbeden, als loochenaars van deze Heiland in het ambt kunnen staan, dan ontken wij onze Koning als wij een vereniging ook met dergelijke kerkelijke mogelijkheden zoeken. Ik ontken de opdracht van de kerk in de wereld in dit verband. Ik ontken ook, dat een vrijzinnige overtuiging valt binnen het kader van het Rijk Gods.

Er zou nog veel meer te zeggen zijn over deze verklaring van deze predikanten. Evenwel, wij moeten eindigen.

Maar dit moge ik de broeders wel verzekeren: wanneer hun manifest ook maar enigszins zin heeft, dan kunnen zij zich verzeerd houden dat zij bezig zijn de Gereformeerde Kerken, welke zij dienen in het ambt, ernstig te benadelen. Dit is in feite een methode, waarbij de kerk van binnenuit vernietigd wordt.

En bovendien: de overgrote meerderheid van onze kerkleden is door dit manifest uiterst pijnlijk getroffen (al weer, indien de verklaring enige zin heeft, en dat mogen wij toch aannemen). Er is nu reeds verwarring. Verwarring in de zin van: hoe is dit mogelijk? Men begrijpt het niet. En op deze weg krijgt men gelukkig de overgrote meerderheid niet mee.

Wanneer de hervormde kerk vandaag een kerk wordt, die de belijdenis der vaders handhaaft, dan, wat mij betreft, morgen vereniging. (Maar dan evengoed vereniging zoeken met christelijke gereformeerden en met gereformeerden — zogenaamd „vrijgemaakt”). Maar zoals de toestand vandaag is zeer beslist niet.

En nu zegt misschien iemand: „waarom kunt gij dit artikel schrijven, want gij weet niet eens wat de broeders willen?” Dan zeg ik: Als deze broeders op grond van hun publikatie adhesiebetuigingen menen te mogen verwachten, — dus van mensen, die „ja” zeggen — dan heeft ieder gereformerd mens ook het recht om te zeggen „neen, dat niet” en „zó nooit”. Want het niet-aanvaardbare is in dit alles evidentier dan het wél-aanvaardbare.

Dit is een uitermate ernstig deraillement.

Prof. Waterink en velen met hem mogen zeggen: „neen, dat niet” en „zó nooit” — de actie is begonnen. En ze gaat door!

Ik wees er reeds eerder op hoe tactisch en doeltreffend de activiteiten van de linker-vleugel der synodaal-gereformeerde kerken steeds worden opgezet en doorgevoerd. Men trekt zich van synode-besluiten niets aan. Men gaat rustig z'n gang met een niet-opvallende, maar zeer effectieve propaganda. „Stelt” af en toe een „daad”, die door de grote pers, ook de christelijke, hartelijk wordt toegejuicht en gesteund. En betoont voorts veel geduld. Men heeft immers wind en tij volop mee.

In het Kamper Dagblad kon men over de hereningsactie dezer dagen het volgende lezen — het nieuws was voorzien van deze met grote letters gedrukte kop: **Hervormd en Gereformeerd - Grote instemming met oproep tot eenheid —**

„Een verschrikking, deze verscheidenheid”

Uit heel het land stromen bij de Voorburgse gereformeerde predikant dr Vlijm en zijn hervormde collega ds Monteban op „Kerk en Wereld” in Driebergen adhesiebetuigingen binnen na de gezamenlijke hervormd-gereformeerde oproep tot eenheid. Predikanten uit de gereformeerde en hervormde kerk, nauw betrokken

bij het kerkelijk apostolaatwerk, deden onlangs deze oproep uitgaan, waarin zij het einde van de hervormd-gereformeerde verdeeldheid bepleitten.

Reacties uit verschillende delen van het land bewijzen de instemming, die de oproep van het comité van predikanten-initiatiefnemers krijgt. „Stuur ons uw adhesiebetuigingen”, vroegen de predikanten.

De voorzitter van de centrale Haagse hervormde kerkeraad, ds W. Sijbrandij, zegt daarover: „Naar mijn mening moeten we allemaal direct adhesie betuigen. Er zal toch wel geen zinnig hervormde rondlopen, die het niet een verschrikking vindt, deze gescheidenheid van kerken”.

Nadere stappen

Ds Sijbrandij behoort met rond 1500 predikanten en leken tot degenen, die aan het verzoek van het comité voldeden en zich achter de oproep stelden. Bij de hervormde ds Monteban komen gereformeerde adhesiebetuigingen binnen, bij zijn gereformeerde collega ds Vlijm hervormde, naast die van eigen geloofsgenoten. Het ligt in het voornemen van het landelijk comité, dat als werkgroep van hervormde en gereformeerde predikanten naar buiten treedt, in de nabije toekomst nadere stappen te doen. Dezer dagen zal daarover vergaderd worden.

Inmiddels is in Den Haag een begin gemaakt met het kerkelijk gesprek tussen de hervormde kerk en een tweetal gereformeerde predikanten, dr Rietveld en ds Baas, die beiden de „oproep” ondertekenden. Een deputatie van de Haagse centrale Kerkeraad heeft met deze twee predikanten contact gelegd.

Is dit niet een voortreffelijke propaganda? En ze zal wel niet alleen door het Kamper Dagblad worden gevoerd.

We hopen vurig dat de synodaal-Gereformeerde Kerken deze dodelijk gevaarlijke aanval op een christelijke, een gereformeerde wijze zullen mogen afslaan.

C. V.

INGEZONDEN

Voor degenen die van plan zijn dit jaar een academische studie te beginnen, staat de mogelijkheid open zich aan te melden bij één der onderstaande Verenigingen van Gereformeerde Studenten. Opgaven en/of inlichtingen bij de volgende personen:

1. **Groningen:** G. H. de Leeuw, Gerard Donstraat 14, Groningen; tel. 20776;
2. **Amsterdam:** A. D. Vreugdenhil, Rijnstraat 222 4, Amsterdam-Z., tel. 794140;
3. **Utrecht:** G. van Dijk, Pieter Nieuwlandstraat 56, Utrecht;
4. **Rotterdam:** P. van Veen, Mgr Nolenslaan 271, Schiedam;
5. **Leiden:** Mej. A. de Vries, Oranjelaan 18, Oegstgeest; tel. (01710)-23814;
6. **Delft:** J. Voogt, Stationsweg 69, Hoek van Holland; tel. (01747)-521.

KERKNIEUWS

Terneuzen. Donderdag 15 juni werd in een speciale bijeenkomst van de gemeente het nieuwe kerkgebouw aan de Van Coutfortstraat officieel in gebruik genomen. De plaatselijke predikant, Ds H. Smit, sprak naar aanleiding van 2 Samuël 7. Vertegenwoordigers van B. en W., Classis en diverse verenigingen boden hun gelukwensen aan, die soms vergezeld gingen van waardevolle geschenken.

Assen. In tegenwoordigheid van talrijke afgevaardigden van kerkeraden en diaconieën uit de provincie Drente vond op zaterdag 17 juni in de zalen bij de Bethelkerk de officiële opening plaats van het gereformerd bejaardentehuis „De Zonnehoek”. Verschillende sprekers voerden tijdens deze plechtigheid het woord.

Adressen. Treebeek: adres Gereformeerde Kerk is thans P. Plioger, Ir de Katsstraat 22, Treebeek; **Delft:** adres kerkeraad G. H. Bosker, Hof van Delftlaan 40, telef. (01730)-23558; voorziening in de dienst des Woords C. D. Goudappel, Maerten Trompstraat 20, telef. (01730)-23556; **Pieterburen:** Wijziging telefoonnummer Ds B. van Riet, Pieterburen: Na de automatisering op 4 juli 1961 Tel. No (05952)-330.

VAN DE SYNODE.

De generale synode van Assen behandelde in haar zitting van dinsdag 20 juni allereerst een verzoek van br J. L. Siruik te Langeslag om uit te spreken dat de P.S. van Overijssel-Gelderland ten onrechte zijn appél met betrekking tot de zaak-Ds S. J. P. Goossens niet in behandeling had genomen. Dit verzoek werd ingewilligd.

Woensdagmorgen 21 juni kwam het reeds de vorige dag voorgelezen rapport van Commissie

II betreffende de psalmberijming in bespreking. Het commissie-voorstel dat een hernieuwde toetsing van de berijming-Hasper, werd aanvaard, evenwel met deze belangrijke uitbreiding dat ook andere berijmingen in het onderzoek zullen worden betrokken.

Brede discussie werd voorts uitgelokt door het rapport van Commissie II over de tekst der belijdenisgeschriften en liturgische formulieren. Overeenkomstig de inhoud van dit voorstel werd besloten de arbeid der herziening te doen voortzetten, met dien verstande, dat de door de deputaten vervaardigde proeve in revisie genomen zal worden: voorts zullen de bewerkers zich zo veel mogelijk dienen aan te sluiten bij de bestaande formuleringen en — wat de Heidelbergse Catechismus betreft — herhaling van de vraag in het antwoord dienen te vermijden.

De synode ging vervolgens uiteen tot dinsdag 4 juli teneinde de commissies gelegenheid te geven de rest van het voorbereidende werk gereed te maken.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

met vakantiegeld

Een zuster gireerde ons een bedrag en schreef daarbij: „Een deel van m'n pas ontvangen vakantiegeld”. Dit heeft ons getroffen dat die zuster, vóór dat zij van haar vakantie ging genieten eerst dacht aan die kinderen waarvoor ons tehuis bestemd is.

Wij kunnen alleen maar zeggen: volg dit voorbeeld, zoveel te eerder zal het tehuis er zijn.

met bruidsparen en ouders.

Ja, nog steeds is deze actie een succes die ons met dankbaarheid vervult. Want de opbrengst? Tot en met 21 juni werd een bedrag van f 576,80 ontvangen.

Ook de **verenigingen** blijven ons nog steeds verrassen met hun giften en collecten. Onlangs ontvingen wij van een vrouwenvereniging nog een bedrag van f 13,60.

De vrouwenverenigingen zijn nog steeds aan de top. Waar blijven o.a. de mannenverenigingen?

met kinderkoren

In het Gereformeerd Gezinsblad van 17 juni j.l. lazen wij dat onder het motto „door de kinderen voor de kinderen” in Rotterdam een zangavond wordt gehouden, waarvan de opbrengst bestemd is voor de bouw van het eigen tehuis.

Dit bericht hebben wij met blijdschap gelezen. Het toont ons dat de noodzakelijkheid van het tehuis in veder harten leeft. En wat mooi dat juist kinderen dit kunnen en willen doen.

Wij zijn de initiatiefnemers en de medewerkers voor deze avond zeer dankbaar en wensen hen een mooie avond toe, dat er velen zullen komen en de offervaardigheid groot mag zijn.

met de eerste f 100.000,—.

van kerken en particulieren! Ja, 1/3 deel van het bedrag is er. Onze verwachtingen waren hoog gesteld in oktober 1960 toen wij met deze actie gestart zijn. Doch dit mooie resultaat hadden wij niet verwacht. Wij hopen nu dat het resterende deel even vlug (lieftst nog vlugger) bij elkaar zal komen.

alleen van de kerken??? Op het ogenblik zijn het bij ons nog???, doch wij hopen dat deze vóór of op de **Centrale Diaconale Conferentie van 28 juni a.s.** zullen veranderen in!!!. Een paar dagen resten ons nog tot die datum, zodat het nig goed gemaakt kan worden.

Verantwoording tot en met 21 juni 1961.

Ontvangen van kerken ..... f 88.092,20
Ontvangen van particulieren ..... f 14.987,90

Totaal: f103.080,10

Collecten en giften kunnen worden gestort op postrekening nr 52325 t.n.v. „Stichting Gereformeerde Kinderbescherming” te Utrecht.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkrij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. j. Studenten abonnement f 6.- per jaar. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Drukkerij Steenberg
ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452
★
Periodieken
Boekwerken
Handelsdrukkerwerk